Mendel Levin Nathanson.

En biographisk Skizze

af

Gottlieb Siesby.

Kjøbenhavn,
hos Universitetsboghandler C. A. Reitzel.
1845.

Mendel Levin Nathanson.

En biographisk Skizze

af

Gottlieb Siesby.

Kjøbenhavn,

hos Universitetsboghandler C. A. Reitzel.

1845.

Trykt i det Berlingske Bogtrykkeri.

De Herrer

Cancellieraad **Moses Delbanco,**

Nathansons ældste og prøvede Ven,

Grosserer **Jacob Salomon Meyer,**

hans hengivne Frænde og Med-Executor i
Hofraad Meyers Bo,

og

Grosserer **Benzen Bendix,**

hans mangeaarige Med-Directeur og trofaste Medarbeider i
Friskolen for Drengebørn af den mosaiske Tro,

helliges dette Omrids af **Nathansons** Levnet

med uskrømtet Høiagtelse

af

Forfatteren.

Mendel Levin Nathanson.

En biographisk Skizze.

Nærværende Blade ere kun et Leilighedsarbeide, og dog ønsker jeg dem saa udbredte, som muligt, ønsker dem læste, ikke blot af den snevrere Kreds, der personlig maatte føle sig hendraget til den Mand, som her er fremstillet, men saa langt, som Borgersamfundets Grændser naae, ønsker dem læste, ikke blot af mine og hans Troesbrødre, der fornemmelig have nydt og ville vedblive at nyde Frugten af hans rastløse Virksomhed, men ogsaa af enhver sand og oprigtig Fædrelandsven, der med et uhildet Blik er istand til at betragte Jødernes Udviklingshistorie i Danmark, og hvem det vil være kjært at komme til Erkjendelse om den Andeel, en enkelt Privatmand har havt deri, — ikke paa Grund af sit udvortes Kald eller den Stilling, han indtog i Samfundet, men kun drevet dertil af den levende Medfølelse for sine Medmenneskers Vel, der er Oprindelsen til alt Stort og Ædelt. Men idet jeg fremsender den Bekjendelse, at nærværende Arbeide kun er et Leilighedsarbeide, og det i samme Øieblik, da jeg knytter saa store Fordringer til dets Udbredelse, føler jeg mig dobbelt opfordret til at gjøre Rede for, hvad der har fremkalt det, og hvilket Maal jeg dermed har havt for Øie.

For en af de Stiftelser, hvis Historie Nathansons Navn ikke blot er knyttet til, men som, saa at sige, begynder og ender med det, oprinder der med indeværende Aar en ny Æra. Bestyrelsen for den jødiske Friskole for Drengebørn, stiftet af Nathanson i Aaret 1805, har nemlig seet sig i Stand til, ved Hjelp af et af afdøde Stadsmægler H. Gerson til dette Brug skjænket Legat, at lade opføre en ny Skolebygning, hvis høitidelige Indvielse foretages i d. A. Mai Maaned. I denne Anledning havde en Deel af de fra Skolen til forskjellige Tider udgaaede Elever — og deriblandt nærværende Blades Forfatter — ønsket at yde Nathanson et svagt Beviis paa den Erkjendtlighedsfølelse, hvoraf de ere gjennemtrængte, og meest passende troet at knytte det til den Skole, de skylde deres første Dannelse. Man meente til den Ende ikke at kunne finde nogen mere passende Gjenstand, lige kjær for Yderne og Modtagerne, end Nathansons Billede, udført af en af vore første Kunstnere *). Dette Ønske er nu blevet realiseret, og hans Træk pryde saaledes de Vægge, der fra nu af skulle indeslutte det meest talende Vidnesbyrd om hans utrættelige Omhu for Oplysningens Fremme blandt hans Troesforvandte.

Men hvor interessant det end maa være for Samtiden og Efterslægten, her at bevare et tro Billede

---

*) Marstrand.

af den Mand, de skylde saa meget, hvor kjært det end maa være for hver den, der, gjennemtrængt af Agtelse og Kjærlighed for den ædle Velgjører, træder hen for hans Billede, at dvæle ved Beskuelsen deraf, saa forekom det mig dog, at ligesaa vist som det aandelige Liv staaer uendelig hævet over det physiske, ja, vel ikke engang aldeles kan skilles derfra, saaledes maatte ogsaa et Billede af Nathansons aandelige Liv have en forøget Interesse baade for en skjønsom Samtid og en taknemlig Efterverden, og at et saadant derfor burde ligesom følge Haand i Haand med hiint. Det er et Forsøg i denne Retning jeg i disse Blade vover at opstille for den offentlige Beskuelse, idet jeg gjør det muligt for Alle og Enhver at kaste et Blik ind i en Mands Virksomhed, som har baaret og vil vedblive at bære saa rige Frugter. Vel er Billedet kun skizzeret med flygtige Træk, og den uøvede Haand vil sikkert overalt være kun alt for meget kjendelig; men det udgiver sig ikke heller for mere, end det er: et Bidrag til en Skildring af Nathansons aandelige Liv, og selv kun dette, forsaavidt som det griber ind, mere eller mindre, i det egentlige Samfundsliv. Hvorvidt Billedet ligner, maa jeg overlade til deres Bedømmelse, der have staaet ham nærmere end jeg; saameget er jeg mig bevidst, at jeg har opfattet min Gjenstand med Kjærlighed, at hvert Penselstrøg er udført med den Omhu og Flid, som Agtelse for den

maatte gjøre mig til Pligt. Det kan ikke feile, at En og Anden jo vil finde, at jeg hist og her har malet med for lyse Farver, at jeg har flatteret min Gjenstand og overhovedet, at jeg ikke har udført mit Billede nok. Men dem maa jeg bede at erindre, først og fremmest, at Billedet kun er skizzeret, men dernæst, at det er Portraitmalerens Pligt, kun at gjengive det virkeligt Charakteristiske i Physiognomiet, men at undgaae alle de Tilfældigheder, der ikkun vilde være en Misprydelse for Billedet, uden derfor at bidrage til en større Lighed. Jeg har betragtet mit Arbeide som et Forsøg til et aandeligt Portrait, mig selv som dets Maler; men en Maler maa det ikke blot være tilladt, men det er endog hans Pligt — ikke at flattere — men at idealisere. Ved idealisere forstaaer jeg her naturligviis ikke, at udstyre mit Billede med saadanne Fortrin, som Originalen ingenlunde er i Besiddelse af, men derimod en klar Opfatning af det sjæleligt Fremtrædende, renset fra Tidens Støv og Pletter, saaledes som det viser sig i sin høiere Leven og Virken. Hvad Nathanson havde forud for Andre, og hvad han, saa at sige, var ilet sin Tid forud med er det, jeg har villet sammenfatte i et klart og anskueligt Billede; det, han havde tilfælles med alle Andre, er ingen Omtale værd. For at vide, at ogsaa han har havt sine Svagheder, er det nok at vide, at han var Menneske; fremstikkende i den

Grad, at de fortjene særligen at udhæves, har jeg idetmindste ikke kunnet ogdage nogen. Men man maa desuden heller ikke glemme, at flere af de Savn, der muligen ville lægges mig til Last, ere en ligefrem Følge af Nødvendigheden. Jeg har nemlig ikke, som Malere i Almindelighed, kunnet have min Original siddende for mig, men har maattet male efter Hukommelsen, og hvor klare end Originalens Træk foresvævede mig, maatte dog denne Omstændighed ikke bidrage Lidet til at gjøre Arbeidet vanskeligere og, som en Følge heraf, ufuldkomnere.

De Facta, jeg har tilladt mig at berøre, ere, hvor de paa Grund af Forholdenes Natur vare mig personlig ubekjendte, laante af en agtet Afdøds Papirer, der vare mig velvilligen overladte. Den Afdøde havde tidligere staaet i et meget nøie og intimt Forhold til Nathanson og var saaledes blevet indviet i hans privateste Foretagender. Meget, som vilde have tjent til at kaste et endnu klarere Lys over enkelte Partier, bød Discretionen mig at fortie, hvorimod jeg nærer det Haab, at Ingen vil kunne tage Anstød af de Kjendsgjerninger, jeg har berørt, selv hvor disse angaae oppebaarne Velgjerninger. Jeg slutter i denne Henseende fra mig selv til Andre, og min egen Følelse siger mig, at man ikke behøver at rødme over det, man har modtaget af en ædel Velgjørers Hænder.

Mendel Levin Nathanson er fød i Altona, den 20de Novbr. 1780, hvor Faderen, Levin Nathan, gift med en Søster til afdøde Hofraad David Amsel Meyer, var Kjøbmand. Hans Opdragelse var saaledes, som Datidens gammeldags Tænkemaade og det patriarchalske Familieliv førte det med sig. Hans første Underviisning indskrænkede sig, ifølge Datidens høist ufuldkomne Begreber om Skolevæsen og Børneopdragelse, til Hebraisk, Bibellæsning og et eget Slags Exegetik, der dog snarere tjente til at forvirre end til at luttre Barnets Begreber. Da han var 12 Aar gammel sattes han i en christelig Aftenskole, som han freqventerede i et halvt Aarstid, men alt det Udbytte, han her vandt, var, at han med Nød og neppe lærte at skrive Bogstaver, Tal, og læse lidt Tydsk. At han ikke bragte det videre, var dog ikke hans egen, men den ufuldkomne Underviisningsmaades Skyld; thi allerede i den tidlige Alder sporedes hos ham en hurtig Opfatningsevne, samt Lyst til alsidig Viden. Faderen, der reiste til de større Markeder i Hertugdømmene, tog ham i hans ellevte Aar med sig til Flensborg, og Reiselivet og de nye Omgivelser gjorde alt dengang et meget levende Indtryk paa ham. — Da han var lidt over 12 Aar gammel, kom Bedstemoderen tilfældigviis til Altona og tog ham med sig til Kjøbenhavn. Saaledes kom han, blottet

for de allernødvendigste Kundskaber, og uden at forstaae et Ord Dansk, i sit trettende Aar, til Kjøbenhavn, hvor han blev ansat paa Bedstefaderens Contoir, tilstrækkelig bekjendt som det temmelig betydelige Handelshuus A. J. Meyer & Søn. Men manglede det ham end saaledes paa Alt, hvad der henhører til Kundskab og Dannelse, saa fattedes han dog sandelig ikke Lyst og Udholdenhed til at indhente det Forsømte. Den første Bogholder paa Contoiret, Jacob Ballin (Faderen til Dr. med. Ballin), en i commerciel Henseende særdeles udmærket og oplyst Mand, blev strax opmærksom paa ham, og yttrede for sine Omgivelser, at han lovede sig meget af ham. Det opvakte, videbegjærlige Sind, som forgjæves havde søgt Næring og Beskjæftigelse i Skolen, greb nu med Begjerlighed efter enhver Leilighed, der aabnede sig til at beriges med Kundskab og Viden, og ved Flid og Anstrengelse, og, saa godt som uden al fremmed Veiledning, bragte han det snart saa vidt, at han alt i sit 15de Aar var Bogholder paa det nævnte store Handelscontoir og førte Correspondencen.

Det kunde naturligviis ikke være andet, end at en saa opvakt, livlig Aand, som Nathansons, maatte vække hans nærmeste Omgivelsers Opmærksomhed. Blandt disse var det især hans afdøde Onkel, Hofraad Meyer, som lagde Mærke til hans ualmindelige Evner og som tog sig af ham ved at antage Lærere

til ham i Tydsk og Fransk. Men da det unge Menneske, paa Grund af de mangfoldige Contoirforretninger, var bundet til Skriverpulten fra den tidlige Morgenstund til seent ud paa Aftenen, begyndte denne Underviisning allerede Kl. 5 om Morgenen. En anden Mand, som ligeledes havde Leilighed til at lægge Mærke til den unge Nathanson, medens han conditionerede, og som opmuntrede ham til at sørge for sin Dannelse udenfor den egentlige Handel, var afdøde Hosekr. M. P. Kierkegaard, en Mand, som især havde megen Sands for en større Dannelses Fortrin, hvilket den Opdragelse, han gav sine egne Sønner (Mag. Kierkegaard og Dr. Kierkegaard), er et talende Vidnesbyrd om.

Allerede under den ulykkelige store Ildebrand i Aaret 1795 havde Nathanson havt Leilighed til at lægge megen Conduite for Dagen, ved, overladt til sig selv, paa egen Haand at redde Contoirets vigtigste Papirer og Handelsbøger, og senere ved at bevogte et Par store Pramme med Gods. Contoiret laae nemlig dengang ved gl. Strand. Han var den sidste i Bygningen, da Gavlen alt stod i Brand, Kl. 10 om Aftenen, og, da han omsider var nødsaget til at forlade Huset, førte han Prammene tilligemed de reddede Sager op til Knippelsbro, hvor han ikke forlod dem, tilligemed nogle derliggende Fartøier fra Provindserne, før Faren var forbi. Det behøver vel neppe at be-

mærkes, at dette og lignende Træk kun maatte tjene til endmere at bestyrke hans Paarørendes og Foresattes Tillid til ham. Da Handelshuset førte directe Handel paa mange udenlandske Stæder, havde Nathanson allerede her Leilighed til at blive bekjendt med den saakaldte Verdenshandel, især paa et Tidspunkt, da den ostindiske og chinesiske Handel blomstrede frodigt i Kjøbenhavn. Allerede i hans syttende Aar gjordes ham et fordeelagtigt Tilbud om Ansættelse hos et betydeligt Handelshuus i Hamborg, hvilket han dog ikke modtog.

Den franske Revolution og det Eventyrlige i Beretningerne derom kunde naturligviis ikke undlade at udøve en mægtig Indflydelse paa Nathanson, som paa saa mange andre opvakte unge Mennesker. En Begivenhed, som denne, var vistnok i Stand til i høi Grad at vække og nære den meest levende Deeltagelse i Sagernes Stilling, til at følge de vigtige Verdensbegivenheders Gang, og overhovedet være en mægtig Spore til at udvikle hans stedse spændte Higen og Tragten efter en større Viden; og da han med den største Begjerlighed slugte de tydske Aviser, udvikledes derved tillige hans Kundskab i Sproget mere og mere. Især undlod ikke Napoleons fremragende Personlighed dengang at gjøre et uudsletteligt Indtryk paa ham, og dette steg efterhaanden til en næsten

sværmerisk Tilbedelse, som først endte med Keiserens Død.

I Aaret 1798 forlod han sin hidtil havte Tjeneste, og med Understøttelse af Onkelen, Hofraad Meyer, etablerede han en egen Manufacturhandel en gros. Det var almindeligt blandt Datidens Handelsmænd, at reise til Hamborg for at gjøre de fornødne Vareindkjøb. Ogsaa Nathanson fulgte heri foreløbigen den slagne Landevei; men efterat have været et Par Gange i Hamborg, opgav han denne Indkjøbsmaade paa anden Haand og reiste for første Gang til England, for der at sætte sig i umiddelbar Forbindelse med Fabrikerne i Lancashire og Yorkshire, og det uden dengang at forstaae saameget som et Ord Engelsk. Dette Træk er langt fra umærkeligt; thi det viser allerede tilfulde, hvor lidet han ændsede de Vanskeligheder og Hindringer, han senere saa ofte maatte bekæmpe ved sine større Foretagender, men uforfærdet arbeidede frem mod det Maal, han engang havde erkjendt for det ene rette. Det Storartede i de engelske Omgivelser, som vare saa himmelvidt forskjellige fra hans hidtil havte, undlod ikke at gjøre et dybt og varigt Indtryk paa hans livlige, let modtagelige Aand, saameget mere, som han netop ankom til England paa det Tidspunkt, da Nelsons Seir ved Abukir blev celebreret.

Det er for Resten et ret interessant psychologisk Træk hos Nathanson, at uagtet han ikke kunde undlade i sit Hjerte at beundre det Store i det engelske Folks offentlige Liv og Characteer og navnlig den Aand, der rørte sig i hiin Periode, da de Nelsonske Seire opflammede Nationens Stolthed og Mod, saa havde dog denne Beundring en svær Kamp at bestaae med den Uvillie, han, paa Grund af sin store Forkjærlighed for alt Fransk, nærede imod alt Engelsk. Men om end hans Beundring for Napoleon her dannede en følelig Modvægt og maatte neddæmpe den Enthusiasme, der ellers sikkert vilde have revet ham hen med sig, saa kunde den dog ikke forhindre, at hans Ophold i England i andre Henseender havde en høist gavnlig Indflydelse paa ham, og hans sunde, naturlige Forstand bevirkede, at hine politiske Sværmerier ei vare i Stand til at fortrænge det Indtryk, som Livet i England ikke kunde undlade at fremkalde. Fra det Dieblik af, han havde lært England at kjende, steg Lysten til og Erkjendelsen af det Nødvendige i en fortsat intellectuel Uddannelse mere og mere hos ham; men, hvad der tillige var det Forunderligste, trods hans store Hengivenhed til hele det franske Væsen, vandt han dog ved sine fortsatte Reiser til England en vedvarende Forkjærlighed for den engelske Forfatning, som aldrig siden har forladt ham. Han interesserede sig i den Grad for Alt, hvad der angik det

engelske Forfatningsvæsen, at den nuværende Premierministers, Sir Robert Peels Fader, som bekjendt en stor Katuntrykker, der stod i udbredte Forbindelser med alle de Handlende, der kom til London og Manchester, blev opmærksom derpaa og udpegede det som en Mærkelighed, at Nathanson næsten var den eneste af alle disse fremmede Handelsmænd, der ikke blot bekymrede sig om slige Sager, men endogsaa omfattede dem med denne ualmindelige Varme. Under de idelige Besøg, han aflagde i England i Tidsrummet fra 1799 til 1807,*) gjennemlevede han der den vig-

*) Det kunde maaskee her være det passende Sted til at meddele Læseren et Par Anekdoter fra hiin Tid, som jeg har hørt N. selv fortælle. Da han nemlig i Aaret 1801 kom til Yarmouth, en Maanedstid efter Slaget paa Kjøbenhavns Rhed, blev han omringet af en Pøbelhob, der trak ham til Lord Mayoren og viste ham to Messingkanoner, som Nelson havde medbragt, idet de spurgte ham, hvad han syntes om dem. Flere Personer af den mere dannede Classe kom til, og efterat have udskammet Pøbelen, ledsagede de ham hjem til hans Logis, uden at der tilføiedes ham nogen videre Ulempe. Skjøndt han endnu ikke var Sproget mægtigt, klarede han for sig saa godt, han formaaede, indtil han fik Assistence, idet han foreholdt dem denne Mangel paa Hospitalitet etc. — Den anden Gang var N. nær kommen værre afsted. Han befandt sig nemlig i Theatret, hvor man opførte en Farce, for hvilken Englændernes Ophold paa Kjøbenhavns Rhed 1801 var lagt til Grund, og hvori der paa en yderst plump og raa Maade spottedes over Danmark og Alt, hvad der var Dansk. N. kunde ikke længe blive kold ved det for enhver Dansk Oprørende i denne overmodige Spot, og

tigste Periode af den franske Revolutionskrig, som var saa rig paa mærkelige og indflydelsesrige Begivenheder, og det havde en ikke ringe Interesse for ham i sine Fritimer at deeltage i det offentlige Liv, at bivaane Parlamentsdebatterne, Retsforhandlingerne, kort at beskjæftige sig med alle de offentlige Anliggender, hvortil der i England gives en saa rigelig Leilighed.

---

da Taalmodigheden endelig ganske forgik ham, gav han uden videre høit og lydeligt sin Harme Luft. Den almindelige Opmærksomhed blev naturligviis henvendt paa ham, og, havde ikke en Ven hurtig fjernet ham fra Theatret, kunde denne Spas vist have havt meget ubehagelige Følger for ham. — Overhovedet oplevede R. paa sine daværende Reiser mange Smaaeventyr. Han har i sin Dagbog — thi alt meget tidligt vænnede han sig til at nedskrive, hvad Mærkeligt han oplevede, samt saadanne Notitser, der muligen senere kunde tjene ham til Veiledning — ogsaa meget nøiagtigen fulgt disse Reiser, og den skal indeholde meget, hvis Offentliggjørelse sikkert kunde være af Interesse. En for ham ikke umærkelig Hændelse oplevede han paa en af disse Reiser, idet han, skjønt Jøde, imod sin Villie kom til at gjæste Norge. Sædvanlig pleiede han nemlig at tage til England med Paketbaaden fra Cuxhaven og senere fra Husum. I 1803 tog han imidlertid engang directe med et Skib fra Helsingør. I Kattegattet stødte Skibet paa Grund og blev læk, men holdt dog Søen flere Dage efter, indtil det endelig var nødsaget til at søge Christiansands Havn. Efter nogle Dages Ophold, tog han fra en nordligere norsk Havn til sit Bestemmelsessted. — Hans Ophold i Udlandet, navnlig i England, har iøvrigt forskaffet ham mange og trofaste Venner, af hvilke ikke Faa endnu ere i Live.

Det var en aldeles naturlig Følge for en Characteer, som Nathansons, at Alt, hvad han saaledes ikke blot havde oplevet, men levet sig ganske ind i, maatte paa ham yttre en aldeles practisk Indflydelse; hvad han her saae og hørte, undlod ikke at befrugte hans aabne, modtagelige Sind og modnedes siden til de meest heldbringende Resultater for det Samfund, til hvis høiere Udvikling og Dannelse han med Rette kan siges at have givet Impulsen.

Nathanson var altsaa paa en Maade den første danske Kjøbmand, der for Alvor tænkte paa det høist Fordeelagtige i personlig at sætte sig i directe Forbindelse med selve de fremmede Oplagssteder og — hvad der hos ham var detsamme, som at tænke derpaa — iværksætte det. Ved hans Hjemkomst fra den første Reise til England forenede Onkelen, Hofraad Meyer, ham med hans Fætter og Svoger, M. Meyer (denne var nemlig gift med hans Søster), under Firmaet Meyer & Nathanson. I Vinteren 1799 blev han forlovet med Jfr. Esther Herforth og i Slutningen af samme Aar gift. Men den Forandring, der saaledes var foregaaet i hans huuslige Stilling, afholdt ham dog ikke fra endnu at holde sig Lærere i Sprog, Musik, o. s. v.

Det var fornemmelig paa den Tid, at den bekjendte Handelscrisis indtraf, som pludselig igjen berøvede ham Alt, hvad han i den korte heldige Periode

havde erhvervet. Men dette Stød kunde ikke berøve ham Modet, og hans rastløse Virksomhed satte ham ogsaa snart i Stand til at forvinde det.

Blandt de Mænd, med hvilke Nathanson i sit rigt bevægede Liv Tid efter anden kom i nærmere Berøring, var der tvende, som han alt tidlig lærte at kjende og skatte, men som paa den anden Side ogsaa havde en væsentlig og frugtbringende Indflydelse paa hans intellectuelle Udvikling. Den ene af disse var den afdøde daværende Secretair ved Missionsvæsenet og Inspecteur ved Vaisenhuset, Justitsraad Gude. Denne Mand, som boede tilleie i den Nathanson dengang tilhørende Gaard paa Hjørnet af Skoubogaden og Klædeboderne, interesserede sig i høi Grad for ham og ikke blot opmuntrede ham, men bidrog ogsaa directe til at give hans egen Drift til videnskabelig Dannelse og hans vaagnende Kunstsands en hensigtsmæssig Retning. Den Anden var forhenværende Bibliotheksecretair Eckardt, der især veiledede ham i Historie og Politik; men ligesom hele Nathansons Udvikling og Dannelse havde ogsaa denne Veiledning et mere practisk Anstrøg; Eckardt var, saa at sige, hans levende Encyklopædie, som han desto flittigere kunde benytte, da han saa godt som altid havde ham ved Haanden og stedse fandt ham rede til at meddele de forlangte Oplysninger. Eckardt var ham ogsaa meget kjær og havde i mange Aar frit Bord

hos ham, skjøndt uden egentlig at trænge dertil. Men denne daglige Omgang undlod heller ikke at yttre sin Indflydelse paa forskjellige Maader. Navnlig bidrog han meget til, at Nathanson anskaffede sig en betydelig Bogsamling, ligesom han var ham behjelpelig med at gjøre Udvalg af Bøger, besørge Indkjøbet paa Bogauctioner o. s. v.

Det er allerede bemærket, at Nathansons fleeraarige Ophold i England og det rigt bevægede offentlige Liv, han her var Vidne til, paa en Charakteer, som hans, maatte have en aldeles praktisk Indflydelse, da det, han her saae, amalgamerede sig med hele hans øvrige Livsanskuelse og mere og mere opflammede det Ønske i hans Barm, at kunne gjøre det anvendeligt i sit eget Levnet. Men hos en Mand med denne practiske Retning kunde de Ønsker og Forsætter, som saaledes bleve til og stedse fandt større Næring, ikke blive staaende ved tomme philanthrophiske Sværmerier og endnu mindre udarte til at føde politisk-sociale Ideer. Hans Fremtids Planer knyttede sig paa den naturligste Maade til hans nærmeste Virkekreds, til det Samfund, han levede i, og som han omfattede med sit Hjertes fulde Varme. Jo mere gjennemtrængt han derfor blev af Overbeviisningen om sine Hensigters Reenhed og de Formaals Gavnlighed, han fornemmelig havde for Øie, desto hurtigere modnedes hans Beslutninger og desto mindre skyede han de be-

tydelige personlige Opoffrelser, som slige Foretagender nødvendigen maatte føre med sig.

I den unge Alder, Nathanson dengang var i, og under de daværende Forhold var hans daglige Omgangskreds ikke meget udstrakt, og hans personlige Bekjendtskab indskrænkede sig endnu for det meste til de af hans egne Troesforvandte, der, som hans Jevnaldrende, stode ham nærmest. Af disse samlede han især alle dem omkring sig, der udmærkede dem ved Dannelse og Videnskabelighed. Det var paa den Tid, han sluttede det indtil den Dag i Dag uopløste Venskabsbaand med nuværende Cancellieraad Delbanco, allerede dengang bekjendt for sit lyse Hoved og sine grundige Kundskaber, og denne gik ham ogsaa siden troligen til Haande ved de iværksatte Reformer. Delbanco blev snart hans daglige Omgangs- og Huusven, saameget mere, som han her fattede Kjærlighed til Nathansons Cousine, Jfr. B. Kalkar, der var optaget som et Medlem i Familien, og som siden blev hans Kone. Blandt Baggesens „Riimbreve" findes der et, hvori Delbanco bliver nævnet som et Kløverblad i Forbindelse med tvende andre af dem, der stadigen besøgte det Nathansonske Huus. Paa hiin Tid var dette hver Løverdag Aften Samlingspladsen for en udvalgt Kreds, hvor der herskede den meest uindskrænkede Lystighed og Selskabelighed. Saaledes bidrog hele hans Levemaade og Virkekreds mere og mere til at modne de hos ham

Tid efter anden opstaaende Ideer til de meest paatrængende Reformer i det mosaiske Troessamfund, saa at de endelig begyndte at træde frem i Handling. Den første Gang, han blandt sine Troesbrødre optraadte offentligt, var i hans 23de Aar, i Aaret 1803, men kun i et reent materielt Anliggende. Da der nemlig paa Grund af slette Aaringer og Levnetsmidlernes deraf følgende høie Priser herskede megen Fattigdom og Trang, stiftede Nathanson dengang det saakaldte „Meel- og Brødselskab" til Understøttelse for de Uformuende i Menigheden. Ved Hjelp af det paa denne Maade tilveiebragte Sammenskud indkjøbtes der deels Rugmeel, deels Brød, som siden igjen overlodes til de Trængende for en yderst billig Priis, saaledes at hiint Sammenskud dækkede Tabet. Over hundrede Familier nøde Godt af dette veldædige Foretagende. Alle de hermed forbundne Forretninger, saasom Melets og Brødets Salg, Deigens Æltning etc., besørgedes i Nathansons eget Huus og vare naturligviis ikke befriede for de med slige Foretagender forbundne Bryderier; men Nathanson trættedes ikke, skjøndt denne Maade at forsyne den Fattige med Brød paa varede i flere Aar.

Denne første offentlige Fremtræden, som havde været Omstændighedernes Værk, gav imidlertid Nathanson Mod til for Alvor at tænke paa større og vigtigere Foretagender, og allerede Aaret derefter

(1804) begyndte han at lægge Planen til en Friskole for Drengebørn af den mosaiske Tro.

Skjøndt det ligger udenfor nærværende Forfatters Hensigt her at give et Bidrag til Jødernes Udviklingshistorie, uden forsaavidt som dette falder sammen med den Mands Virksomhed, hvis Levnet disse Blade ere helligede, saameget mere, som man ikke uden en vis uhyggelig Følelse formaaer at dvæle ved et Billede, der kun alt for tro afspeiler Aarhundreders Mørke, Vankundighed og Fornedrelse, — saa nødes han dog til, for at kunne sætte Nathansons store Fortjenester af det jødiske Reformværk i sit rette Lys, at kaste et flygtigt Blik tilbage paa Forholdene i hiint Tidsrum, da der lagdes den første Haand paa Underviisningsvæsenets Grundforbedring, hvilket senere har havt en saa afgjørende Indflydelse paa de danske Jøders hele aandelige Udvikling. Vel indskrænker det, der i denne Henseende blev foretaget, sig kun til Hovedstaden; men Kjøbenhavn tør, hvad dette Punkt angaaer, betragtes som identisk med Danmark; thi deels havde de jødiske Institutioner i Provindsstæderne ikke synderligt at sige, hverken i Omfang eller Betydning, og deels undlode ikke Oplysningens velgjørende Straaler, da de først vare tændte i Hovedstaden, efterhaanden at udgyde deres Lys og befrugtende Varme hele Landet rundt.

Det er i Sandhed et høist nedslaaende Skue, der møder os, naar vi vende Øiet mod Begyndelsen af indeværende Aarhundrede, med Hensyn til det Udviklingsstandpunkt, det jødiske Samfund indtog i Forhold til det Statssamfund, det udgjorde en Deel af. Vel har Skolevæsenet i Almindelighed siden den Tid modtaget betydelige Forbedringer, og dets Tilstand i hiin Periode, navnlig hvad Almueskolevæsenet angaaer, hører sikkert langtfra til Lyspunkterne i Fædrelandets Culturhistorie. Men denne kan dog ikke i fjerneste Henseende komme i Sammenligning med det ægyptiske Mørke, der rugede over Underviisningsvæsenet og det religieuse Liv hos de mosaiske Troesbekjendere. Jeg skal ikke her prøve paa at udfinde de rette Aarsager til denne mere end uhyggelige Tilstand; disse ere tilligemed det svundne Tidsrum hjemfaldne til Historien, og her ligge de saa tydelige og klare for Dagen, at der ingenlunde behøves noget skarpt Blik, for at opdage dem. Nok er det, at en saadan Tilstand var der, og den undlod ikke at udøve sin sørgelige, nedtrykkende Indflydelse. De faa Skoler, som dengang bestode, bestyredes af raae og vankundige polske Jøder; Alt, hvad der i disse underviistes i, hvis man for Resten kan kalde denne høist ufuldkomne og uklare Veiledning Underviisning, var Hebraisk, Bibeloversættelse og lidt jødisk Skrivning. De mere formuende Familier holdt Huuslærere, men med disse

stod det ikke stort bedre til; kun ganske enkelte Familier lode deres Børn søge de christne Skoler, — Noget, som i den Tid endog ikke var saa lidet stridende mod den religieuse Sands. Men nu den hele store Afdeling af Uformuende og Fattige! her var Uvidenheden eneherskende. Børnenes Opdragelse og Underviisning blev naturligviis blandt disse ligesaa forsømt, som Forældrenes havde været. Fædrene lærte til Nød Drengebørnene at læse Hebraisk — thi det var dengang al Kundskabens Alpha og Omega. Udviklingen af det sande religieuse Liv var der naturligviis ikke Tanke om, og det uagtet man netop troede at gjøre Alt for Religionens Skyld; hele den religieuse Beskjæftigelse bestod i den strenge Jagtagelse af de jødiske Ceremoniallove og Opramsningen af de gængse hebraiske Bønner. Modersmaalets Dyrkelse var naturligviis forsømt i høieste Grad — ja, størstedelen af den Tids Jøder antoge endogsaa det Kaudervelsk, som gik under Navn af „Jødisk", for deres egentlige Modersmaal. Vistnok falder Skylden for denne ulyksalige Tilstand for en stor Deel tilbage paa hele Tidsalderen, hvis uafladelige Tilsidesættelser og Krænkelser den udsprang fra; men paa den anden Side fattedes ogsaa Bevidstheden om, at det kun ved egen alvorlig Villie, ved Kraft og Udholdenhed vilde være muligt, at arbeide sig op fra Fornedrelsen, og, fremfor Alt,

savnedes hidtil Mænd i Jødernes egen Midte, hvis Øie saae ud over den egen snevert begrændsede Kreds, hvis Barm havde Rum for Andet og Mere, end deres egne egoistiske Følelser. Først i Begyndelsen af dette Aarhundrede begyndte en større Almeensands at røre sig i Enkeltes Barm; og i denne Henseende fortjener fornemmelig at udhæves et Foretagende af tre unge Mænd (Kjøbmændene Abrahamson og Glückstadt samt nuværende Cancellieraad Delbanco), hvilke satte sig i Spidsen for en Subskription, for at lade Drengebørn af den mosaiske Tro undervise i et daværende Institut *). Men, hvad man trængte til, var et omfattende, energisk Skridt til hele Underviisningsvæsenets Fremme; man trængte til et Institut, der kunde aabne sig for Alle, og saaledes angribe det herskende Onde fra Roden. Vel oprettede i Aaret 1803 Hhrr. Bing og Kalisch en Skole, der indtog en hæderlig Plads ved Siden af de bedre af Landets Borgerskoler; men dette Institut var kun beregnet paa de mere Velhavendes Børn og gjorde derfor kun Savnet for den Ubemidlede og Fattige end mere føleligt. **)

---

*) 3 Børn nøde paa denne Maade Underviisning i det Skouboske Institut

**) Allerede i Aaret 1790 havde man rigtignok med megen Vanskelighed ved private Sammenskud oprettet en Læse-, Skrive- og Regneskole for fattige Børn; men Frugterne, der spoREDES heraf, vare kun ringe. I Aaret 1798 søg-

Da var det, at Nathanson undfangede Ideen til Oprettelsen af en Friskole for jødiske Drengebørn. Ligesaalidt som han var bleven uberørt af de store Verdensbegivenheder, der dengang indtraf, og som gave hans livlige, fremadstræbende Aand Næring, ligesaalidt kunde han blive det af det aandelige Liv, som mere og mere begyndte at røre sig, fornemmelig i Tydskland, hvor Moses Mendelsohn o. fl. havde givet Impulsen dertil. Hvad der nærmest hos ham fødte Ideen til Friskolen, var vel det Exempel, de ovennævnte tre Mænd havde givet i Forbindelse med det af Bing og Kalisch oprettede Institut; men ikke mindre har vistnok den Omstændighed bidraget sit dertil, at han, ved efterhaanden at blive mere bekjendt med Menighedens Anliggender, lærte den store, uafviselige Trang dertil at kjende; og han havde selv havt en altfor svær Kamp at bestaae mod de Hindringer, som en forsømt Opdragelse optaarner paa Mandens fremtidige Bane, til at han ikke skulde have havt et aabent Øie for at blive dem vaer, saavist som han havde et velvilligt Hjerte til at ville afhjelpe dem. I sit fire og tyvende Aar, uden at have opnaaet nogen synderlig Popularitet, vovede han dog at sætte

tes denne Skole af 40 Børn; men, at den ikke har staaet i nogen synderlig Anseelse, sees deraf, at der i Aaret 1804 kun var 13, der nøde fri Underviisning. Menighedens Bidrag til denne Skole gik siden over til den af Nathanson stiftede Friskole.

sig i Spidsen for Foretagendets Udførelse og begyndte det med at udstede en Subskriptionsindbydelse til ved aarlige Bidrag at grundlægge det paatænkte Institut. Hvad der betydeligt lettede ham Tilveiebringelsen af de attraaede Pengebidrag, var den Paategning, som hans Onkel, Hofraad Meyer, gav Planen, og hvori denne opmuntrede til Deeltagelse. Denne Mand, hvis varme Interesse for Samfundsvellet i Almindelighed Nathanson selv har sat et varigt Minde i den af ham udgivne Biographie, var i høi Grad i Besiddelse af den almindelige Tillid, da Ingen bedre end han kjendte til Menighedens indre Anliggender, og et Foretagende, der paabegyndtes under hans Auspicier, kunde derfor gjøre sikker Regning paa Manges Understøttelse. Skjøndt en stor Deel af Menighedens daværende Medlemmer langtfra yndede disse „nye Moder" — et Udtryk, hvormed man dengang betegnede Alt, hvad der ikke henhørte til den gamle Suurdeig — lykkedes det dog Nathanson at tilveiebringe en Sum af 1600 Rd. Dansk Courant i frivillige aarlige Bidrag fra 114 Bidragydende. Efter saaledes at være kommen i Besiddelse af de fornødne Pengemidler, satte han sig Aaret derefter i umiddelbar Forbindelse, ligesom han ogsaa raadførte sig med flere oplyste Mænd, saavel af den jødiske som af den christelige Tro, og udarbeidede derpaa, i Forening med sine Venner, Dr. Med. Jacobi

og Grosserer Gottleb Euchel, Planen, hvorefter Skolen stiftedes.

Men de Vanskeligheder, som vare at bekæmpe, forinden det kom saa vidt, at Skolen kunde træde i Virksomhed, vare saa godt som for Intet at regne mod dem, der stillede sig i Veien for Underviisningens ønskelige Fremgang. Det er kun de Ældre i Samfundet, som endnu ville kunne erindre, hvorledes Sammensætningen af de 55 Elever var, hvormed Skolen d. 17de Novbr. 1805 aabnedes. Enhver Anden vil vanskelig kunne danne sig nogen Forestilling om, hvor langt de, paa nogle ganske enkelte Undtagelser nær, stode tilbage i Aandsudvikling*). Det Allermærkeligste var, at selv i de Underviisningsgjenstande, hvormed man i de daværende yderst slette jødiske Skoler udelukkende havde beskjæftiget sig, nemlig Bibellæsning og Læsningen af det hebraiske Sprog (thi en rigtig Forstaaelse deraf var der, som alt tidligere bemærket, ikke Tale om), vare de næsten ganske uvidende. Her maatte altsaa begyndes aldeles forfra, uagtet de fleste af Børnene alt vare temmelig voxne. De Vanskeligheder og Bryderier, det frembød at vænne disse halvvoxne Drenge, der havde henslentret deres Aar i Uvidenhed og Ledigang, til Flid og Orden, vare vistnok

*) Kun 2 af de 55 Børn havde lært noget tilforn, og 5—6 kjendte danske Bogstaver; de øvrige vare aldeles uvidende og raae.

i og for sig store nok. Men hertil kom endnu de langt værre Hindringer, som selve Forældrene lagde i Veien for Underviisningens Fremme. Disse vilde eller kunde i Almindelighed ikke indsee Vigtigheden af deres Børns paabegyndte ordentlige Skolegang, og gjorde derfor ikke blot Intet for at holde Børnene dertil, men den dengang herskende Fordom, ifølge hvilken Religionen og det jødiske Sprog vare uadskillelige, fik endnu Næring udefra, deels fra deres Paarørendes, deels fra Andres Side, idet man formeligen gjorde dem bange for den Fare, deres Børns Religieusitet var udsat for, naar man bibragte disse Andet og Mere, end hvad der netop udfordredes til Kirkegangen samt Begyndelsesgrundene til hiin eiendommelige Slags Exegetik, af hvilken der endnu den Dag i Dag ere Levninger tilbage. Vanskeligheden var altsaa her dobbelt, idet man ikke blot maatte kæmpe mod de forsømte Børn paa selve Skolen, men ogsaa mod den stærke Opposition, der reiste sig udefra, især deleshed paa en Tid, da man aldeles ikke kunde vente sig nogen Understøttelse fra Menighedens geistlige Overhoved *). Det

*) For ret at faae et tydeligt Begreb om det gjensidige Forhold, der desværre dengang herskede imellem Menigheden og dets geistlige Overhoved, Rabbineren, behøves det blot at anføres, at, istedetfor, hvad man maatte være berettiget til at antage, Underviisningsvæsenet skulde staae i den nøieste Forbindelse med den Geistliges Virksomhed, saa maatte det i en § af Friskolens Love udtrykkelig bemær-

var derfor yderst nødvendigt, gjennem Regjeringen at sikkre Skolen den Myndighed over Børnene, uden hvilken alle Bestræbelser vilde have været frugtesløse, hvilket ogsaa opnaaedes. I en af de Indberetninger, som Directeurerne Tid efter anden have tilstillet det kgl. danske Cancellie angaaende Skolens Forfatning, yttre de selv herom*): „at de nu have den tilfredsstillende Glæde at see den strengeste Orden herske i Skolen, og at den skolesøgende Ungdom er sædelig, lærvillig og føielig, men at alle deres Bestræbelser sikkert vilde have været frugtesløse, dersom Børnene, efter at have forladt Skolen, havde været dem selv og deres uformuende Forældre överladte." De anføre til Bekræftelse i denne Henseende, „at Jødernes Næringsveie indtil Aaret 1789 vare ved Lovene indskrænket til Handel alene, og den Fattige maatte saaledes gribe til Smaahandel for kummerligen at ernære sig, hvorfor Forældrene ogsaa gjerne saae, at deres Drengebørn tidligen valgte denne Vei og erhvervede Noget til Lettelse i deres usle Kaar; men Følgen heraf blev, at Forældrene toge deres Børn ud af Skolen, saa-

kes: at, hvis Rabbineren skulde ville besøge Skolen, for at overtyde sig om Disciplenes Fremgang i det hebraiske Sprog og Religionen, maatte Intet lægges ham i Veien herfor.

*) See Coll. Tid. for 1827, S. 667—73, hvor der gives et Referat af Directionens Beretning til Cancelliet om Skolens Forfatning til 1827.

snart disse havde opnaaet en Alder af 13 Aar, og, naar Directionen for Friskolen vilde have Børnene anbragt til et Haandværk eller Sligt, gjorde Indsigelser paa Grund af, at deres Kaar ei tillode dem at ernære Børnene, som ikke kunde spise hos Mesterne, der desuden ogsaa fra deres Side viste Vrangvillighed og opskruede Betingelserne ved Børnenes Antagelse."

Paa Grund af de her skildrede Forhold optaarnede der sig snart den ene Vanskelighed efter den anden, fornemmelig fordi der vare saa mange voxne Drenge blandt de første Elever, og det var kun ved et næsten dagligt Tilsyn og Indførelsen af den strengeste Orden, i Forening med de ansatte duelige Læreres Omsorg, at det i de første Aar kunde lykkes at skabe en exemplarisk Skoledisciplin og indrette Alt saaledes, at Skolen for Børnene maatte blive et kjærere og mere behageligt Opholdssted end Hjemmet, de forlode. Da Nathanson nu, som Stifteren, tillige var den af Directeurerne, til hvem den executive Myndighed var overdraget, saa kunde denne Omstændighed ikke blive uden gavnlig Indflydelse paa Livet og Aanden i Skolen; thi, ligesom ved enhver lignende Stiftelse det egentlige Liv og Interessen især maa udspringe fra den, hvis Værk den er, og som derfor omfatter den med den Varme og Kjærlighed, man kun føler for sit eget Kjød og Blod, saaledes ogsaa her.

Omsorgen for denne Skole og dens Udvikling sammenvorede efterhaanden med Stifterens hele aandelige Liv, Beskjæftigelsen med den blev en af hans kjæreste Sysler, og denne Interesse er ikke kjølnet under Livets mangehaande Omskiftelser, men har vedligeholdt sig usvækket under alle mulige Forhold indtil den Dag i Dag.

For den opmærksomme Jagttager vil det forøvrigt være interessant at lægge Mærke til, hvorledes Nathanson allerede ved Udarbeidelsen af Planen til denne Skole ligesom har forberedt de Skridt, som han senere foretog sig til det mosaiske Troessamfunds Bedste. I Lovene for Skolen og det Selskab, som stiftede den, vil den, der skjænker dem mere end et flygtigt Blik, og som har et noget nøiere Kjendskab til Samfundets daværende Forfatning, kunne øine de Planer og Reformer, som Skolens Stifter allerede dengang havde for Øie.

Neppe var imidlertid Skolen kommen i Orden og Underviisningen i ønskelig Gang, før den alt blev rammet af et betydeligt Uheld, der for en Tid standsede dens Virksomhed, idet nemlig Skolens daværende Locale*) afbrændte under Bombardementet 1807. Det varede dog ikke længe, før dette Tab redresseredes, da Bestyrelsen strax derpaa tilkjøbte Skolen en Eiendom, beliggende i Farvegaden 144, hvor den har været i

*) Dette Locale var i Skindergaden, hvor nu Vognmand Holsts Gaard er beliggende.

uafbrudt Virksomhed til den Dag, da den er bleven henflyttet til den nu fuldførte nye Skolebygning i Skindergaden.

Vi have ovenfor bemærket, at Nathansons umiddelbare Syslen med Skolen og dens Anliggender ikke kunde undlade at have en gavnlig Indflydelse. Denne rastløse Virksomhed for Skolens stedsevoxende Fremgang og Omsorgen for dens Elevers fremtidige Vel yttrede sig ogsaa paa mere end een Maade. Det, Skolens Stifter allerførst fæstede sin Opmærksomhed paa, var at forskaffe Skolen den Anseelse, der var nødvendig, for at den i sit hele Omfang kunde komme til at udøve den tilsigtede moralske Vægt. For altsaa at give Skolen et saadant Relief, forenede Nathanson med de aarlige offentlige Examina en høitidelig Præmieuddeling, ved hvilke Leiligheder Taler holdtes af flere af Datidens meest udmærkede Mænd, f. Ex. Treschow, Olsen, Pram, Brorson, o. fl. A. Disse Høitideligheder vare ledsagede af Festmaaltider, som Nathanson arrangerede hjemme i sit eget Huus, deels for de til Høitideligheden Indbudne, deels til Opmuntring for de ved Skolen ansatte Lærere og Andre. Den første af disse offentlige Examina med paafølgende Høitidelighed fandt Sted i Juni 1808, og det viste sig snart, at Stifterens Hensigt ingenlunde derved forfeiledes*).

*) S. Tidsskriftet „Penia."

Den Omhu, der offredes Børnene i deres Skoletid, indskrænkede sig ingenlunde blot til Underviisningen alene, men, ligesom der i det Hele blev lagt an paa hos dem at vække den desværre hos Mængden kun svagt ulmende Sædelighedsfølelse, saaledes droges der ogsaa saa meget som muligt Omsorg for, at Børnene kunde vise dem paa Skolen og udenfor samme med et nogenlunde anstændigt Udvortes. Dette maatte man for Størstedelen bevirke ved directe Understøttelse, der bestod i at forsyne Eleverne med det fornødne Skotøi og med Klæder. Ogsaa i denne Henseende tog Nathanson en væsentlig personlig Andeel, ikke blot ved Udredelsen af de Pengemidler, som Skolens dengang kun svagt doterede Kasse ikke kunde afsee i et tilstrækkeligt Omfang, men tillige — og det er et Træk, vi næsten lægge nok saa stor Vægt paa — ved personlig at overlevere Drengene de dem tilstaaede Klædningsstykker. Jeg mindes det endnu grant fra min Barndom, hvorledes Disciplene i flere Smaahold indfandt dem paa det dengang navnkundige Meyer & Trierske Handelscontoir, og, efterat være passerede det yderste, med Contoirpersonalet og Andre opfyldte Værelse, indlodes i Chefens eget lille Bureau, hvor hver især af Nathansons egen Haand modtog de ham tiltænkte Klædningsstykker, som oftest med en tilføiet Opmuntring, stundom med en lille Formaning, men altid med faderlig Velvillie. Jeg

mindes det, som om det kunde være den Dag i Dag, og, skjøndt jeg selv stod i de saaledes Opklædtes, og altsaa ogsaa i de Trængendes Midte, hører dette dog sandelig ikke til min Barndoms mindst glædelige, om ogsaa veemodblandede Erindringer. Hvis Glæde mon der dengang var størst og renest, de modtagende Børns eller den ædle Givers?

Det er alt ovenfor antydet, hvorledes Sporene af den Næringstvang, som en tidligere Lovgivning holdt de mosaiske Troesbekjendere nedtrykket i, langtfra endnu var udviske, og det kostede mange Aars Arbeide og mange forenede Kræfters Anstrengelser, før dette Maal kunde opnaaes. Ogsaa Stifteren af nærværende Skole havde stadigen dette Formaal for Øie, og det var hans inderligste Ønske, at denne mere og mere maatte tjene til at udjevne den Kløft, som endnu gabende adskilte Individerne af de forskjellige Troesbekjendelser. Derfor skulde der alt i Skolen lægges en god Grundvold til de Unges Uddannelse til gode og nyttige Borgere i Samfundet og derved fremfor Alt bidrages til Udryddelsen af det saa forhadte Schakkervæsen, som endnu var en Levning af nedarvede Fordomme. Men selv de meest energiske Bestræbelser i selve Skolen til Opnaaelsen af dette Øiemed vilde kun have nyttet saare lidet, dersom man havde overladt Eleverne til dem selv og til deres Forældres Raadighed fra det Øieblik af, da de

forlode Skolen. Det hørte altsaa med til Skolens Plan ikke at tabe Børnenes Fremtid af Sigte, fordi de fra Skolens Mure vare traadte ud i det offentlige Liv; thi det gjaldt jo ikke blot nyttige Kundskabers Udbreden, men, hvad der var det Vigtigste, disses Anvendelse til den opvoxende Generations sædelige og borgerlige Forædling. Det er imidlertid let at indsee, at, havde Modstanden, man udefra fik at bekæmpe, været stor, medens Eleverne søgte Skolen, saa maatte den blive endnu større, naar de forlode samme og Forældrene skulde gaae Glip af den Bistand, som de ønskede at finde hos deres Sønner til den Smaahandel og de andre lignende Beskjæftigelser, der udgjorde deres Erhvervskilde. Byrden heraf faldt atter tilbage paa Nathanson, da denne fortsatte Omsorg for Børnenes Velfærd mere umiddelbar gik ud fra ham alene og aldeles ikke vedrørte den egentlige Skolebestyrelses Hverv.

Dog, — de mødende Hindringer bestode ikke alene i den Modstand, man fandt hos Forældrene, der kun grumme nødigen vilde afsee Børnenes Hjelp ved deres egne Sysler, men ogsaa deri, at man, for at kunne anbringe Eleverne i Haandværkslære og andet borgerligt Erhverv, maatte overvinde de Vanskeligheder, som de religieuse Hensyn frembøde. Man maatte altsaa først og fremmest sætte Forældrene i Stand til at bespise og klæde Sønnerne i

Læretiden, da Anbringelsen hos christne Mestere og Principaler jo ligefrem gjorde saadant nødvendigt. For at bortrydde disse Hindringer tilstod Nathanson enten Forældrene noget Vist til Børnenes Kost og Klæder i Drengeaarene, eller ogsaa lod han disse for sin Regning bespise hos en dertil villig Familie; endeel anbefalede han ogsaa til ham bekjendte Velgjørere, som paatoge sig at understøtte slige Lærlinge med Kosten. Heller ikke vare de christne Mestere dengang saa redebonne til at modtage disse Drenge, som nu, og Nathanson maatte altsaa, for at opnaae sin Hensigt, endnu ovenikjøbet tilstaae Mesterne en Gratification, fordi de modtoge Drenge af den mosaiske Tro til Opdragelse i deres respective Haandværker*). Den Tidsspilde, som Overvindelsen af disse mangehaande Vanskeligheder, i Forbindelse med de mange Bryderier mellem Forældre og Mestere — der ikke sjelden udkrævede alvorlige Forholdsregler og Politiets Mellemkomst, — fordrede, maatte i flere Henseender ansees for en ligesaa stor Opoffrelse for en Mand i Nathansons Stilling og med hans talrige Forretninger, som selve Pengeofrene. Nogen Lettelse heri ydede ham hans afdøde Ven, Politimester Bagger, som ved slige Leiligheder gik ham til Haande med megen Varme og Velvillie.

---

*) Nathanson førte selv en nøiagtig Journal over Drengenes Fornødenheder, hvor de ansattes i Lære, o. s. v.

Ansættelsen til de forskjellige Haandteringer skete følgelig efter Nathansons bedste Skjøn og Børnenes egen Lyst og Evne. Opdagede han hos nogle af dem Anlæg til en høiere Dannelse — og han forsømte ingen Leilighed til at efterspore saadant — saa undlod han ikke at indsætte dem i andre dertil skikkede Skoler eller at overgive dem til private Læreres Underviisning. Andre, der røbede Anlæg dertil, bestemtes til Uddannelse for Kunst, Musik *) o. s. v. Dem, som viste Lyst til Søvæsenet, lod Nathanson faae Ansættelse og Underhold paa sine egne Handelsskibe. Alle disse Børn stode deels, forsaavidt Nathansons Tid tillod det, under hans egen umiddelbare Control, deels under saadanne Mænds, der paa hans Anmodning havde viist sig villige til at paatage sig Tilsynet. Blandt disse var ogsaa nuvæ-

*) Blandt de paa Nathansons Regning privat Underviistes Antal udgik fra denne Skole: afdøde practiserende Læge i Ebeltoft, Cand. med. W. Siesbye, Catechet her i Staden, Dr. Levison, afdøde Portraitmaler Gumpert o. fl. A. Om den nuværende Geistlige i Wien, Dr. Mannheimer, som ligeledes har modtaget sin første Dannelse i Friskolen, vil der senere tilbyde sig Leilighed til Omtale. I Forbindelse med det, Skolen udrettede for trende Andre, Dhrr. Cand. med. Pinqves og S. Levin samt Cand. phil. Simonsen, efter deres Udtrædelse fra Skolen, har ogsaa Nathanson sørget for dem. Tvende af Skolens Elever have senere været Lærere i Udlandet.

rende Raadmand David, som især tog sig af en meget lovende Yngling, der nu indtager en hæderlig Plads blandt de faa jødiske Theologer i Danmark. For at man kan gjøre sig et Begreb om Omfanget af Nathansons Virksomhed i denne Retning, skal jeg blot anføre, at Antallet af de Drengebørn, for hvis Anbringelse til en nyttig Haandtering der paa denne Maade blev draget Omsorg — dog med Undtagelse af dem, der bleve ansatte ved Handelen, og for hvilke de vedkommende Principaler selv overtoge Ansvaret — udgjorde circa 95. Hver Løverdag maatte de indfinde dem hos Nathanson, hvor enhver især modtog, hvad han behovede. — I et Tidsrum af 15 Aar vedblev Nathanson uafbrudt at fortsætte dette store Veldædighedsværk; men deels vare efter den Tids Forløb Forholdene allerede saaledes udviklede, at det ikke mere, i det mindste ikke i den Grad behøvedes, deels tillode de Forandringer, der da desværre foregik i hele hans Stilling, ikke, at han vedblev at yde denne betydelige Hjelp. Dog har han heller ikke senere, forsaavidt som hans Kræfter tillode det, undladt ufortrødent at arbeide fremad mod det Formaal, han selv har sat sig.

Forinden vi forlade den Deel af Nathansons Virksomhed, der indtager en saa vigtig Plads i hans paa gavnlige Resultater frugtbare Levnet, maae vi endnu kaste et Blik paa en høist vigtig Bestanddeel

af den her omtalte Skoles indre Liv, og som fornemmelig har baaret de meest velsignelsesrige Frugter for Menighedens aandelige Udvikling. Det er nemlig den Impuls, som herfra udgik til, **at det danske Sprog ogsaa blev Familiesproget** hos Jøderne. Hvor meget Godt og Stort Nathanson end har udrettet, navnlig for sine egne Troesbrødre, og som vil gjøre hans Navn uforglemmeligt i vort Samfunds Aarbøger, saa er der efter min Formening Intet, han i den Grad med Rette kan være stolt af, som det, han i denne Henseende har bevirket. Lige fra Skolens Oprettelse har han med den største Varme og Iver taget sig af dette Anliggende og anvendt alle mulige Midler for at faae den vanzirende Jargon udryddet, som dengang og i lang Tid efter taltes hjemme i Familierne. Og, til Ære for vor Tid være det sagt, det lykkedes næsten over al Forventning; thi der er for Øieblikket vel neppe en eneste jødisk Familie, ikke blot i Hovedstaden, men i hele Landet, hvor ikke Modersmaalet lyder reent og næsten ublandet fra de Gamles som fra de Unges Læber; hvor det ei alene — hvad for en Tid tilbage vilde have været uendelig meget — taales, men er helliget i sin fulde Ret. Ja, paa det helligste af alle Steder, i Guds Huus, lyder det for Menigheden og vækker til Andagt og Begeistring, og det fra en Lærers Læber, som ikke engang er dansk født, —

i Sandhed, et Resultat, som Nathanson ikke i sine meest sangvinske Forhaabninger har kunnet tænke sig mere glimrende*).

Men den samme Aand, som tilkjendegiver sig i denne Bestræbelse for at gjøre Modersmaalet agtet og elsket i Familierne og derved mere og mere nationalisere Joderne i Danmark, udtaler sig ogsaa i det, der alt fra Begyndelsen af laae i den her skildrede Skoles Plan, nemlig: her at danne indfødte jødiske Theologer og Pædagoger, for saaledes omsider at befries for de maadelige Subjecter, man hidtil havde seet staae i Spidsen baade for den regieuse og for den almindelige Dannelse, og som næsten alle vare indvandrede fra Polen og Tydskland. Thi hvorledes skulde det vel være tænkeligt at gjøre Modersmaalets Ret gjeldende, saalænge de Unges Underviisning udelukkende var i slige raae, uvidende Lederes Hænder, der for deres eget Vedkommende ikke nærede den allermindste Sympathie for det Lands Sprog, hvor de havde taget Ophold, og som tvertimod ansaae det for en Vanhelligelse af Religionen, ved dens Udøvelse at benytte sig deraf. Ogsaa i denne Henseende har denne Stiftelses Virksomhed baaret de heldigste Frugter. Ikke

*) I det nærværende Tidspunct turde denne Nathansons Iver for Modersmaalets Udbredelse blandt sine Troesforvandte maaskee endnu faae forøget Betydning ved den Omstændighed, at han selv er født i Altona, og altsaa oprindelig en — Holstener.

blot at Skolen for Tiden er og alt i en Række af Aar har været i Besiddelse af flere dygtige Lærere, der have modtaget deres første Dannelse i selve Skolen*), men ogsaa paa flere Steder i Landet findes Religionslærere og Pædagoger, som ere udgaaede fra denne Skole, saasom: Dhrr. Dr. Levison, Catechet for Sjællands Stift, L. Bauer, Institutbestyrer her i Staden, A. Syskind, Religionslærer i Randers, og T. Simonsen, Institutbestyrer i Aalborg. Ja, Skolens Virksomhed i denne Retning gjorde ikke blot Indvandringen af fremmede Lærere unødvendig, men den vendte endog Forholdet om, saa at vi saae os i Stand til herfra at forsyne Udlandet; og med Stolthed kunne vi her nævne en Mand, der i denne Henseende ikke blot har gjort Skolen og Samfundet, men ogsaa Fædrelandet den største Ære, nemlig Dr. Mannheimer i Wien.

Til Uddannelsen af jødiske Theologer var Leiligheden saa meget mere gunstig, som Skolen i sin daværende Overlærer, den nylig afdøde ærværdige Olding Gedaliah Moses, som ogsaa i denne sin Virksomhed udnævntes til Medlem af flere kongelige Commissioner i de jødiske Anliggender, eiede en af Datidens meest dannede og oplyste jødiske Lærde. Blandt de faa Elever, der kom til den nylig oprettede Skole, udrustet

*) For Tiden har Skolen i følgende Underviisningsfag Lærere, der tidligere have været Elever af Skolen: Mathematik, Regning, Skrivning, Hebraisk og Religion.

med nogenlunde Forkundskaber, var den tidligere nævnte nu i Wien ansatte Præst, Isak Noah Mannheimer. Allerede ved Skolens første Examen blev Opmærksomheden fortrinsviis henvendt paa denne. Nathanson demitterede ham fra Skolen og lod ham paa egen Bekostning optage i Metropolitanskolen. Men ved Siden af den Forberedelse til Universitetet, der her blev ham til Deel, kom han ogsaa til at nyde privat Underviisning saavel i Hebraisk og Exegetik, som i Alt, hvad der henhørte til den jødiske Theologie, hos Friskolens Overlærer. Ved denne Underviisning opnaaede Nathanson tillige den dobbelte Fordeel, at han beholdt den nævnte Lærde i sit Embede ved Skolen, idet den herved for ham opstaaede Extra-Indtægt holdt ham skadesløs for den ringe Løn, Skolen var i Stand til at yde ham, da de Contribuerendes Antal snarere var i Af- end Tiltagende — en Omstændighed, som rimeligviis ellers vilde have nødsaget ham til at søge sit Erhverv andetsteds. Paa denne Maade nød Mannheimer ogsaa en saadan theologisk Uddannelse, at han alt i Aaret 1817, 24 Aar gl., kunde modtage det da oprettede Catechetembede og optræde som geistlig Taler. Dette henhører imidlertid til et andet Afsnit af Nathansons Virksomhed for Samfundets Vel, hvilket vi i det Følgende ville faae Leilighed til nærmere at belyse.

Et af de Hjelpemidler, Skolen allermeest følte Savnet af ved Underviisningen, var en god hebraisk

Læsebog, da man nu, i Mangel af en saadan, maatte tye til det meget vidtløftige Studium af den hellige Skrift i Originalsproget. For at afhjelpe dette Savn overdrog Stifteren til Gedaliah Moses, at udarbeide en moralsk-historisk Læsebog i det hebraiske Sprog, med hosføiet tydsk Oversættelse. Dette Værk, som indeholder et Udtog af Bibelen i 3 Dele, foranstaltede Nathanson udgivet paa sin egen Bekostning og skjænkede Oplaget til Skolen. Det er trykt i Rüdelsheim, da Overrabbineren i Altona, hvor det først var bestemt at trykkes, forkjættrede det og forbød dets Trykning der — et ikke uinteressant Bidrag til Kundskab om de religieuse Anliggenders Tilstand paa den Tid. Forøvrigt bidrog denne Omstændighed, som man let vil indsee, meget til at forøge Omkostningerne ved Skriftets Udgivelse.

Betydelige pecuniaire Opoffrelser medførte den Omstændighed for Nathanson, at det gik her, som det i Almindelighed gaaer ved slige private Associationer, idet nemlig efterhaanden mange Velgjørere faldt fra, deels bortrykkede af Døden, deels nødsagede dertil ved forandrede Forhold. Der var saaledes ogsaa en Periode under Krigen, i hvilken Udgifterne for Skolen stedse tiltoge, medens de tilbagestaaende Contingenter beholdt deres ringe Værdi efter Coursens daværende Forfatning. I denne Periode var Nathanson den, Byrden saagodtsom ene hvilede paa.

I den nyere Tid have naturligviis de forandrede Forhold gjort en saa omfattende fortsat Virksomhed for Skolen fra Stifterens Side overflødig, og paa den anden Side vilde den Forandring, der for længere Tid tilbage foregik i Nathansons Stilling, selv om saadant endnu behøvedes, have lagt ham uoverstigelige Hindringer i Veien; men han har alligevel aldrig undladt at hellige dette sit kjære Værk saameget af sin Tid og sine Kræfter, som det kun blev ham muligt nogensinde at affee. Endnu i de seneste Aar, medens saa betydelige literaire Foretagender have beskjæftiget ham, har han jevnligen besøgt Skolen; ved de afholdte Examina har han hele Dage dvælet i dens Midte og skjænket Skolens Virksomhed og aandelige Udbytte den samme usvækkede Opmærksomhed, som i dens første Nyhed. De festlige Timer, han tilbringer i sine Meddirecteurers og Lærernes Midte efter en fuldendt Examen, regner han endnu til sit Livs behageligste, og med ungdommelig Livlighed og Munterhed blander han sig ved slige Leiligheder i Børnenes Kreds, deeltager i deres Lege, ja er ikke sjelden den, der giver Tonen an for dem.

Til det, Nathanson saaledes har udrettet for denne Skoles Velfærd, kommer endnu en stor Velgjerning, han vel kun har været middelbar Befordrer af, men som tillige sætter Kronen paa Værket og derved giver alt det, han selv har udrettet, Varighed og

Betryggelse, idet han nemlig som Executor testamenti i sin Onkel, Hofraad Meyers Bo, i Forening med sine Med-Executores bestemte, at Skolen blev funderet med et Legat paa 50,000 Rbd., hvorved dens Existents er bleven sikkret for de kommende Tider og under alle vexlende Forhold. Naturligviis lettedes ham derved den Byrde, som hidtil for en Deel havde hvilet paa ham. Skolen freqventeres for Tiden af det samme Antal Børn, som i Begyndelsen, da den var bleven oprettet.

Drengeskolen førte naturligviis til Ideen om en Pigeskole, hvis Savn hidtil havde været, om muligt, endnu føleligere; thi, medens der, som man af ovenstaaende Skildring vil have seet, dog altid var gjort Noget — om end kun høist Utilstrækkeligt — for Drengebørns Underviisning, forinden Friskolen blev oprettet, saa forbleve Pigebørnene derimod lige indtil Aaret 1810 aldeles overladte til dem selv. I dette Aar henvendtes Opmærksomheden i Særdeleshed paa denne Gjenstand, og Følgen deraf blev, at Carolineskolen oprettedes. Vel kan Fortjenesten for Oprettelsen af denne velgjørende Stiftelse, der har været af saa uberegnelig Indflydelse paa det jødiske Samfunds sædelige Forbedring, ikke udelukkende tilkomme Nathanson alene, og Ingen er mere villig, end han selv til at erkjende den virksomme Andeel, som de

afdøde Hædersmænd W e s s e l y og J. R a p h a e l havde i dette frugtbringende Velgærdighedsværk. Men var han end kun Medstifter af Carolineskolen, saa var han dog ogsaa her den, Impulsen egentlig kan siges at være gaaet ud fra, ikke blot af den Grund, at det var den af ham stiftede Friskole for Drengebørn, som var Forbilledet for en lignende for Pigebørn, men tillige derved, at det var ved hans Bestræbelser, at Menighedens Bestyrelse paa den Tid kom til at bestaae af nye, friske Elementer, ved hvilke han vilde bane Veien for de Reformer, han stadigen havde for Øie. Hvilken Understøttelse han af den nye Repræsentation kunde vente sig for Reformværket, viste sig ogsaa strax ved den Interesse, den lagde for Dagen for Oprettelsen af Carolineskolen, da det fornemmelig var fra Mænd af dens Midte, Bestræbelserne for dens Stiftelse udgik.

Den samme Iver og Virksomhed, Nathanson i saa rigeligt Maal viste for Drengeskolen, helligede han ogsaa Pigeskolen. Her var imidlertid ikke saa mange Vanskeligheder at bekæmpe, som ved Oprettelsen af hiin, deels, fordi Pigebørn i og for sig ere ganske anderledes modtagelige for det, der tjener til Aandens Forædling, deels og fornemmelig, fordi man ikke her stødte paa saa mange religieuse Scrupler fra Forældrenes Side, da det i Henseende til Pigeskolerne især var Mødrene, det maatte komme an paa; thi den

sædelige og religieuse Dannelse var desværre før den Tid hos den qvindelige Ungdom en aldeles udyrket Mark. Der fandtes ogsaa strax et Antal af 59 Pigebørn, hvis Forældre ønskede dem optagne i Institutet.

Da de Hindringer, der i pecuniair Henseende havde stillet sig i Veien for Pigeskolens Stiftelse, vare bortryddede, idet der af 187 Velgjørere var bleven tegnet 12,406 Rbd. 32 ß engang for Alle og 1879 Rd. i aarlige Bidrag, overlodes det til den udnævnte Comitee (Nathanson, Raphael og Wessely), hvis Medlemmer ogsaa siden bleve valgte til Skolens første Directeurer, at udarbeide et Skolereglement og træffe alle de øvrige foreløbige Foranstaltninger. Paa Comiteens Forslag kjøbtes Gaarden Nr. 125 i Pilestræde for 15,000 Rd. til Indretning af Skolens Locale, som befinder sig der endnu. Endvidere foreslog Comiteen at anmode den qvindelige Deel af Menigheden om aarlige Bidrag til Skolen, og man var ogsaa i denne Henseende saa heldig, at der strax tegnede sig 155 Velgjørerinder, som hver havde at yde et Bidrag af 2 Rd. aarlig. Underviisningsgjenstandene bestemtes til: Haandarbeide, dansk Læsning, Skrivning og Regning, Geographie, Forstandsøvelse og Tydsk. Senere er ogsaa Underviisning i Sang og Religion bleven indført. Da alt var saavidt forberedet, at Skolens Virksomhed kunde tage sin Begyndelse, ansøgte Bestyrelsen hos Kong Frederik VI.

om Tilladelse for Skolen til at bære Navn af Caroline-Skolen, efter Hoistsammes ældste Datter, hvilket Kongen ogsaa allernaadigst bevilgede, idet han tillige lod tilkjendegive sit allerhøieste Velbehag og sin Tilfredshed med „den roesværdige Nidkjærhed, hvormed den jødiske Menighed stræbte at forbedre den fattige Ungdoms Underviisning og Dannelse." Den 28de Octbr. 1810, Skolens Patronesses Fødselsdag, valgtes første Gang, i Overeensstemmelse med Skolens Reglement, tre Directeurer og sex Inspectriser, hvorpaa Skolen blev aabnet med 52 Børn, der alle paa dens Bekostning vare blevne opklædte. Stiftelsesdagen, d. 28de Octbr., høitideligholdes aarlig ved Præmieuddeling til de Elever, der have udmærket sig ved den tilendebragte Examen, hvormed der da i Almindelighed sættes en munter Fest for Børnene i Forbindelse. Disse, hvis Antal nu i Regelen udgjør en 80, modtage ligeledes aarlig hver et Sæt nye Klæder, Linned, Strømper og Skotøi. Allerede efter den første Halvaarsexamen viste der sig hos Børnene en ønskelig Fremgang og Skolen er stedse mere og mere stegen i Anseelse, saa at den alt længe har været bekjendt for det særdeles høie Standpunkt, den indtager blandt Hovedstadens Pigeskoler, især som Almueskole betragtet. Som det bedste Beviis for Skolens fortrinlige Organisation behøves det blot at anføres, at Skolens

nuværende Lærerinder — tre i Tallet — alle ere dannede i selve Skolen.

Ogsaa her har Nathansons levende Interesse for Alt, hvad der angaaer Samfundets aandelige Forædling, ikke tilladt ham at blive staaende ved det, der engang var udrettet; men hans usvækkede Deeltagelse har paa mange og forskjellige Maader lagt sig for Dagen. Navnlig har han ogsaa bidraget til at sikkre denne Stiftelses Varighed, ved at benytte den Raadighed, han havde over Hofraad Meyers Legater, til at forskaffe Skolen en stadig Indtægt af 1200 Rd. aarlig, og hvorved Skolen saaledes er bleven funderet for bestandig. Den samme stadige Opmærksomhed, hvormed han i Drengeskolen har fulgt Elevernes fremadskridende Udvikling, offrer han ogsaa Søsterskolen. Saaledes har han i Særdeleshed i den senere Tid lagt Mærke til de af Naturen med fortrinlige Aandsevner begavede Børn, og, efterat de have forladt Skolen, sørget for deres større Uddannelse i høiere qvindelige Institutter. Heller ikke i denne Skole har man tabt Eleverne af Sigte, fordi de ikke længere freqventerede Læreanstalten; man har draget Omsorg for Manges Underviisning i nyttige Sysler, der kunde sikkre deres Optagelse i respectable Familiers Huse i forskjelligt Tyendeforhold. Ogsaa har Skolen havt den Glæde, at kun Faa af de Hundreder af Børn, der i den have nydt den væsentligste

Deel af deres Dannelse for Livet, ere vanslægtede, men at største Delen have udmærket sig ved en flittig og sædelig Vandel. Mange ere blevne høist agtværdige Huusmødre, og en ikke ringe Deel af sine fordums kjære Elever tæller Skolen nu blandt sine Velgjørerinder, blandt hvilke flere igjen til forskjellige Tider have været valgte til dens Inspectricer*).

Den fortræffelige Aand, som udmærker denne Skole, og som derfra udbredes over hele Samfundslivet, har alt tvende Gange manifesteret sig paa en mere directe Maade, navnlig i Anerkjendelsen af Nathansons store Fortjenester af Skolens Stiftelse og Udvikling. Den første Gang skete dette paa Skolens 25aarige Stiftelsesdag d. 28de Octbr. 1835, og jeg tager saameget mindre i Betænkning her at optage en om den ved denne Leilighed stedfundne Festlighed meddeelt Beretning, der i sin Tid har været indført i „Kjøben-

*) Ogsaa her benyttede N. sig af samme Midler til i Begyndelsen at give Skolen Relief, som i Drengeskolen. Flere af de meest ansete Mænd have ved den aarlige Skolehøitid holdt Taler, og deriblandt Stadens meest agtede Geistlige, saasom den ærværdige Olding, Biskop Nic. Eding. Balle, Provst Gutfeldt o. fl. A. Ogsaa bleve Cantater digtede til flere af disse Fester, blandt andre af Dr. David. Som et Beviis paa den store Interesse, han havde for denne Skole, skal jeg blot anføre, at han til enkelte Tider om Søndag Formiddag indfandt sig paa Skolen, for selv at holde Forstandsøvelser med Børnene.

havnsposten" (9de Aargang, Nr. 267), som det deraf tydeligt fremgaaer, hvilken væsentlig Andeel i Caro-lineskolen og dens Udvikling selve Nathansons ene Medstifter og hans Medbestyrere have tillagt ham. Den heromtalte Beretning lyder saaledes:

„Det fem og tyvende Aar er man i de fleste Livets Forhold tilbøielig til at ansee som et betyd-ningsfuldt Tidspunkt; og ligesom Manden i sit fem og tyvende Aar indtræder i sin Myndighedsalder, saa-ledes tør vel ogsaa en Stiftelse, som den ovennævnte, der har et aandigt, virksomt Liv, efter at have op-fyldt sin Bestemmelse i en saadan Række af Aar, ansee dette Tidsrum som det første, vigtige Afsnit af sin Tilværelse og Virksomhed. Besjælet af denne Tanke, er det sikkert, at Bestyrelsen af den nævnte Stiftelse har fundet for passende at lade den Dag, der aarligen med Høitidelighed ihukommes, denne Gang faae en endnu vigtigere og høiere Betydning, ved at lade den tjene som Anledning til en særegen Festlig-hed. Den 28de Octbr. 1835, Caroline-Skolens fem og tyve aarige Stiftelsesdag, er derfor bleven til en Glædesdag, ikke blot for dem, der mere eller mindre have havt Deel i dens Tilbliven og Virksomhed, men for hele det Samfund, paa hvis qvindelige Ungdom den i en saa lang Række af Aar har havt den gavn-ligste Indflydelse, og hvis aandige Udvikling igjen maa være af saa megen Vigtighed for den Stat, hvori

4*

det er indlemmet. Denne Høitidelighed feiredes i Skolens Locale, i Nærværelse af Skolens Velgjørerinder og Velgjørere, Menighedens Repræsentanter og Flere, og aabnedes med en af Børnene, til denne Leilighed passende, afsjungen Bøn. Derpaa betraadte Menighedens værdige Præst, Hr. Dr. Wolff Talerstolen og skildrede med den ham egne Varme og Inderlighed den Glæde, der af denne Stiftelse maatte fremgaae for Forsamlingen. Idet han ved Slutningen af sin Tale ikke kunde undlade, saavel paa egne som Skolens Vegne, at aflægge en oprigtig Tak til samtlige Skolens Bestyrere og Enhver, der af Skolen havde gjordt sig fortjent, henvendte han sig især til Skolens ældste Directeur, Hr. Grosserer M. L. Nathanson, som den Mand, der, selv Stifter af Skolen, uagtet et meget bevæget Liv, dog med Udholdenhed havde virket for Skolens Vel, ligesom han endnu med samme Varme og Iver tog sig af dens Anliggender. Efter derpaa at have fremkaldt de af Skolens Elever, der ved den afholdte Examen havde gjort sig fortjente til offentlig Udmærkelse, sluttede han sit Foredrag med at nedbede Himlens Velsignelse over denne Stiftelse, dens Velgjørere og dens høie Beskytterinde, Prindsesse Caroline; og Aftenens Høitidelighed sluttede med den første af nedenstaaende til denne Anledning forfattede Sange. Som en Fortsættelse af denne Høitidelighed vare Søndagen d. 1ste

Novbr. foranstaltede Festmaaltider, saavel for Skolens samtlige Bestyrere, Lærerinder og Lærere, som for dens, for Tiden af 75 Børn bestaaende, Elever. Ved denne Leilighed overrakte den ældste af Skolens forhenværende Bestyrere, saavel i sit eget som sine Meddirecteurers Navn, til Hr. Nathanson en smuk forarbeidet Sølvpokal, med Indskrift: „Til Grosserer M. L. Nathanson, fra hans Meddirecteurer, til en Erindring om Caroline-Skolens 25aarige Stiftelsesdag," som et Beviis paa deres Agtelse og Paaskjønnelse af hans Fortjenester af Skolen. Hr. Nathanson takkede rørt for dette Beviis paa deres venskabelige Sindelag, men yttrede tillige, at, ligesom han troede, uden derfor at ansees for ubeskeden, at turde vedgaae at have havt sin Andeel i Skolens hidtilværende Virksomhed, saaledes skyldte han paa den anden Side Sandheden den Erklæring, at den Hyldest, man ved denne Leilighed ydede ham, paa ingen Maade tilkom ham alene, men at især tvende Mænd med ham havde deelt saavel Skolens Stiftelse, som i en lang Række af Aar Bestyrelsens og Vedligeholdelsens Byrder, og at derfor Æren i ligesaa høi Grad tilkom dem. Den ene af disse Ædlinge var desværre alt bortkaldt fra et virksomt Liv, afdøde Ridder Wessely, men den anden derimod, Hr. J. Raphael, havde Skolen den Glæde denne Aften at skue indenfor sine Mure. — Saavel ved dette, som

ved det for Børnene anrettede Festmaaltid, herskede en hjertelig, af de ædleste Følelser besjælet Munterhed, og Mindet om denne Høitidelighed vil vist længe bevares af enhver Deeltager deri.

Sange ved Festligheden i Carolineskolen.

I.

Terzet med Chor.

(Til Musik af Weyse).

Som vore Stemmer stige
I Melodiens Rige
Med ringe Kunst og Klang,
Saaledes kan vor Læbe
Kun ufuldkomment stræbe
At tolke Hjertets indre Trang.

Held dem, der kunne bringe
En Skjærv, var den end ringe,
Til Armods Hytte hen!
Vort Held er kun, at yde
Alt, hvad vi har at byde:
Oprigtig Tak til Armods Ven.

En Magt i Sangen leger,
Der Alles Røst bevæger
I een og samme Takt.
— I vore rørte Stemmer,
Velgjørere! fornemmer
Taknemmeligheds milde Magt.

Chor.

Naar Hymnerne stige til Skaberens Ære,
Et Offer i Duften Blomsterne bære
Til Himlen igjennem den rolige Luft.

Ak, barnlige Læber ei Hymnerne lærte!
Kun frygtsom i Sang et taknemmeligt Hjerte
Sin Følelse gyder i Tonernes Magt.

Henrik Hertz.

II.

Saamangen Fest i Aar og Dag vel feires,
Med Lystighed og herlig Jubelsang; —
Dog tidt dens Indtryk lettelig bortveires,
Og Festens Med forsvinder med dens Klang.
Men denne Høitidstimes rene Minder
Forsvinde ei med Timen, som forsvandt,
Thi Alt, hvad ædelt er i os, forbinder
Sig skjønt med Mindet om, hvad her vi fandt.

Saa mangt et Haab har hævet sig til Flamme
Og sank beskæmmet atter hen i Blund; —
Men Haabet her er evigungt det samme,
Thi det er bygget paa en hellig Grund!
Nei aldrig, aldrig Haabet os undsiger,
Som blomstrende fra dette Værk fremgaaer!
Ved Aandens Adel det mod Himlen stiger
Og faaer fornyet Styrke Aar for Aar.

Saamangen Gang har denne Dag os skuet
Med Høitidsfryd her i vort andet Hjem, —
Men ingen Gang saa høit vor Glæde lued,
Thi vist vi veed, vi dele den med Dem!
Som Børn, der Sølverbrudekrandsen slynge
Om elsket Fader, Moder, let i Dands,
Saaledes her vi os om Eder klynge:
En levende, erkjendtlig Hæderskrands.

Saa mangt et Navn er dyrebart os blevet,
Og skal taknemlig mindes vist af hver, —
Men eet især med Flammeskrift staaer skrevet
I Alles Barm, hvis Aand blev fostret her:

Den Mands, hvis Omsorg kun en Faders ligner,
Hvis Liv er Daad, hvis Daad er idel Gavn,
Hvem Barnet elsker, Ung og Gammel signer:
O, Nathanson! Dit ædle Fadernavn.

Du skjønne Fest! vend tidt blandt os tilbage,
Og over denne Kreds din Glæde gyd.
Fornyet Haab skal stedse dig ledsage,
Som da dit Morgengry blev hilst med Fryd.
Og hver en Gang dens Komme her bereder
Den Lyst, som ædle Sjæle kun forstaae:
Da skal med hellig Tak vi mindes Eder,
Hvis Navne kun med dette Værk forgaae!"

Gottlieb Siesby.

Saavidt „Kjøbenhavnspostens" Beretning. Den anden Leilighed, ved hvilken der aabenbarede sig en levende Anerkjendelse af Nathansons Virksomhed for Carolineskolens Tilbliven og Opkomst, var en Hylding, der gik ud fra samtlige af Skolen dimitterede Elever og bragtes ham i Anledning af Skolens 30 Aars Stiftelsesdag, d. 28de Octbr. 1840. Paa Forslag af Skolens Lærerinder — som tidligere anført selv Elever af Skolen — tilveiebragtes nemlig et Sammenskud, hvorfra Faa eller Ingen udelukkede sig, og for hvis Beløb man anskaffede Nathansons Portrait, bestemt til at pryde Carolineskolens Vægge, ved Siden af hans afdøde Vens og Skolens Med-Stifters, den ædle Joseph Raphaels Billede, som tidligere var skjænket til Skolen af dens daværende

Bestyrelse. Portraitet blev malet af Monies og ved dets høitidelige Afsløring, hvortil, foruden Nathanson, Skolens Bestyrelse og Lærere vare indbudne, vare saa godt som alle Skolens ældre Elever tilstede. Ogsaa ved denne Leilighed havde man formaaet Menighedens første Geistlige til at forskjønne den festlige Stund med sit begeistrende Foredrag, og en Deel af de bidragydende Elever havde indstuderet følgende til denne Leilighed skrevne Sang, Texten af nærværende Blades Forfatter, Musiken af P. Jensen.

Et ydre Tegn, et synligt Minde
Saa ofte Hjertet trænger til,
Som Tanken tættere kan binde
Til det, hvorved den dvæle vil;
Der, som en Offerlue klar,
Kan styrke Mindet i vort Indre
Og blidt igjennem Taagen tindre,
Som Sjælens Billed dækket har.

Og hvor, hvor fandt vi vel blandt alle
Et Minde, mere dyrebart,
End disse Træk, som os gjenkalde
Vor Barndoms Lykke, stærkt og klart?
End dette Smiil, der faderømt
Har spillet om hans Læber milde,
Hvergang han saae os sysle stille
Her, hvor vi Morgnen hen har drømt?

Saa lad dem disse Vægge smykke,
Som høit skal vidne til hans Roes!
For fjerne Fremtid de udtrykke,
Hvad her engang han var for os.

Dog ikke blot for os — o nei!
Det Værk, han grunded, skal jo blive,
Vankundighedens Dunst fordrive
Endnu paa fjerne Slægters Vei.

Men kan vor Tak end ikke hædre
Den Mand, hvis eget skjønne Værk
For Fremtids Blik ham hædrer bedre,
End Samtids Tak, selv nok saa stærk,
Den maaskee dog et Øieblik
Hans ædle Hjerte kunde glæde,
Og ham en venlig Stund berede
For alle dem, af ham vi fik!

Da denne Sang var afsungen, fremstod Dr. Wolff og tolkede de Følelser, der havde fremkaldt denne festlige Stund og den Stemning, den maatte vække, idet han tillige bad Nathanson om med Velvillie at modtage dette svage Erkjendtlighedsbeviis fra taknemlige Hjerter og give sit Minde til at dette fra nu af beholdt den Plads, der med saa stor Ret tilkom det. Dybt bevæget takkede Nathanson enhver, der havde ydet sin Skjærv til at berede ham denne festlige Stund, som vilde knytte sig til hans Livs skjønneste og dyrebareste Erindringer. De Ord, han ved denne Leilighed talte, vare vel ikke valgte med ængsteligt Hensyn til Rhetorikens Forskrifter; men de strømmede fra hans fulde rørte Hjerte og vidnede om et Sind, ligesaa aabent og modtageligt for Lønnens Sødhed, som stærkt og modigt til at trodse Arbeidets Anstrengelser.

Jeg har ladet Læseren dvæle saalænge ved disse Skolers Historie, først og fremmest, fordi de udgjøre et saa vigtigt Afsnit i Nathansons Levnet, men dernæst ogsaa, fordi et af de meest charakteristiske Træk i hans Personlighed deri fremtræder i sin fulde Eiendommelighed og Styrke. Det er hans barnlige Gemyt, som har givet denne stadige Syslen med Skolerne en særegen Interesse for ham, og som han indtil dette Øieblik har bevaret aldeles usvækket. Det er denne Retning i hans Sindsbeskaffenhed, som endnu tilskynder ham til ved de aarlige Skolehøitider at blande sig i Børnenes Kreds, at glæde sig ved deres Glæde, at deeltage i deres Munterhed og Lege med samme Lyst, man kunde næsten sige, samme Overgivenhed, som de Unge selv, og det ingenlunde blot fordi han veed at dette morer Børnene, men fordi det virkelig i høi Grad morer ham selv.

Efterat vi saaledes have gjort os bekjendt med Nathansons Fortjenester af Skolevæsenet i vort Samfund, vende vi os nu til den mere umiddelbare Deeltagelse, han Tid efter anden har viist i Menighedens indre Anliggender og de gavnlige Reformer, saavel i reent materielle som aandelige Anliggender, der fornemmelig ere udgaaede fra ham. For at kunne følge ham i denne Henseende, nødes jeg til at føre Læseren tilbage til det Tidspunkt, da hans Virksomhed for Underviisningsvæsenet begyndte, og med hvilken

Udførelsen af hans øvrige Reformplaner gik Haand i Haand.

Efter Aaret 1806 udvidedes Nathansons Handelsvirksomhed betydeligt derved, at Onkelen, Hofraad Meyer, som altid havde sin Opmærksomhed særdeles henvendt paa ham, optog ham til Compagnon, under Firmaet Meyer & Trier. Men uagtet det forøgede Arbeide, som denne Udvidelse maatte medføre for ham, og skjøndt Tilsynet med den nylig oprettede Friskole medtog ham en heel Deel Tid, undlod han dog ikke samtidig hermed at tænke paa de i Menighedens indre Organisation nødvendige Reformer. Underviisningsvæsenet ansaae han jo rigtignok for det Væsentligste, som den Grundvold hvorpaa der med Tiden maatte bygges videre; men ogsaa Menighedens Bestyrelsesmaade og Pengevæsen vare af Vigtighed, og han kunde naturligviis ikke længe blive blind for de iøiefaldende Brøst, der i denne Henseende viste sig. Menighedens Udgifter dækkedes den Gang ved et eget Slags „Kjød-Monopol," idet nemlig Forhandlingen af det saakaldte Causcher Kjød fandt Sted for Menighedens Kasses Regning, saaledes, at Enhver, Fattig eller Rig, maatte betale en Consumtion af 2 ß pr. Pd. over Kjødets almindelige Priis til denne Kasse. Denne høist trykkende Afgift fandt han saa meget mere oprørende, som den for største Delen kom til at hvile paa den uformuende Classe, da dennes Antal

i Forhold til Menighedens Størrelse var det langt overveiende, og allerede dengang en stor Deel af Menighedens Medlemmer, hvoriblandt netop mange formuende Familier, kjøbte Kjødet hos de christne Slagtere og altsaa slet ikke kom til at tage nogen Andeel i Byrden. Han indgav derfor en Forestilling angaaende denne Sag til vedkommende Collegium, som havde til Følge, at en Comitee, bestaaende af fem Medlemmer samt en Secretair, nuværende Cancellieraad Delbanco, udnævntes til at tage Sagen under Behandling. Resultatet af denne Comitees Arbeider blev den endnu brugelige Ligningsmaade efter Formue og Vilkaar, saaledes som dette er Tilfældet i Kjøbstad-Communerne.

Hans næste Foretagende var Udarbeidelsen af et Forslag til en Reorganisation i Menighedens hele Repræsentationsvæsen, hvorved han ogsaa gav Anledning til en total Omvæltning heri, da det senere blev taget til Følge i den almindelige Anordning, som emanerede under 29de Marts 1814. Hvilket væsentligt Skridt fremad til et frit og kraftigt Samfundsliv, denne forandrede Repræsentationsmaade har bevirket, ville de bedst kunne bedømme, som endnu have Erindringen tilbage om den Forfatning, hvori denne befandt sig i Slutningen af det forrige Aarhundrede og i Begyndelsen af dette. Den fuldkommen isolerede Tilstand, hvori Jøderne gjennem Aarhundreder havde levet, saa

at de endog kun yderst sjeldent vare komne i Berøring med Landets Autoriteter, idet de i de fleste Tilfælde pleiede Rettergang indbyrdes og paa egen Haand, havde til Følge, at Vilkaarlighed og Trods idelig kom til at staae i skarp Modsætning til hinanden og gave Anledning til evige Trætterier. Naturligviis bidrog Uvidenheden og det dermed parrede Bigotteri til at trække Knuden endnu strammere, og saaledes kunde de største Ubetydeligheder tidt og ofte fremkalde alvorlige Schismaer. Et Exempel herpaa, der tillige fuldkommen charakteriserer den hele Tingenes Tilstand, findes i Nyrups: „Kjøbenhavns Beskrivelse" (S. 559), og angaaer en i Aaret 1791 i Menigheden opkommen Tvist, der foranledigedes ved, at nogle af dens Medlemmer bare de dengang brugelige Haarpunge, hvilket ansaaes for en Vanhelligelse af de jødiske Skikke, og paa Grund af hvilket man vilde nægte dem Adgang til de religieuse Functioner i Synagogen. Denne Scandale endtes med et Forlig, saaledes lydende: „Vi (den jødiske Menigheds Ældste) have for Freds Skyld bevilget, at Enhver, som bærer sammenbundet Haar, eller Pidsk, eller lange Bukler, maa have alle Slags hellige Functioner i Synagogen paa Sabbathen, Høitidsdage, Søgnedage uden Undtagelse, ogsaa Bøn-Læsning for afdøde Forældre, Omskjærelse, Fadderskab og Fremføren til Brudevielse, undtagen at komme frem til Thora-Læsning, og fremstille sig paa

Forsangerens Plads til Bøn, hvilket vi efter vore Love (!) ikke kunne tillade. Dog skal Menigheden ikke være berettiget ved Mulct at tvinge dem, som bære sammenbundet Haar-Pung eller Bukler til at gaae i de Tydskes store Synagoge." Saaledes var den Tilstand, Nathanson forefandt, og, seer man hen til, hvad der i mindre end fire Decennier er udrettet til Samfundslivets Forædling, saa vil man først ret komme til Erkjendelse om, hvad der skyldes den Mand, der ogsaa i denne Henseende foretog det første Skridt til det Bedre*). Vel kan der ogsaa i vore Dage endnu være Et og Andet, man i vort Repræsentationsvæsen kunde ønske forandret, f. Ex. den intet mindre end til vore Tidsforhold og alle vore Omgivelser svarende Valgmaade; men i det Hele taget hviler dog nu Samfundsordenens Organisation paa en saadan Basis, at Menighedens Tilstand derved maa ansees for betrygget.

Efterhaanden maatte naturligviis den Interesse, Nathanson viste for det offentlige Liv i Menigheden, mere og mere henlede den almindelige Ophmærksomhed paa ham. Da Chistian den Syvende døde, valgtes

*) De høitstaaende Mænd, hos hvilke Nathanson dengang fandt et villigt Øre, og for hvilke han tillige nærede den meest hjertelige Hengivenhed, der synes at have været gjensidig, vare, Cancellipræsidenten Kaas og den Cancelliedeputerede Knudsen.

han til Ordfører for den Deputation*), som af Repræsentantskabet blev udnævnt til i Menighedens Navn at lykønske Frederik den Sjette i Anledning af hans Thronbestigelse. Denne Deputation havde Audients hos Kongen d. 20de April 1808. I Nr. 73 af Bladet „Dagen" for hiint Aar findes den Tale meddeelt, som Nathanson ved denne Leilighed holdt, og da dette Actstykke turde have Interesse, navnlig for Menighedens Medlemmer, optages den her:

„Allernaadigste Konge! Efter deres kgl. Maje-
„stæts allernaadigste Tilladelse vove vi, som Tals-
„mænd for det jødiske Religionssamfund i Kjøben-
„havn, at nedlægge for Deres kgl. Majestæts
„Aasyn den allerunderdanigste Forsikring om vore
„Troesforvandtes Smerte over Tabet af den ædleste
„iblandt Konger, Deres høisalige Hr. Fader, Kong
„Christian den Syvende: vi fordriste os at blande
„vore Taarer med vor Konges og Herres; thi
„den Forevigede var ei blot Deres, men vores og
„Landets Fader. I det vi og vore Slægter i tusinde
„Led med allerunderdanigst Taknemlighed skulle ihu-
„komme alt det Gode og al den Naade, der i
„Deres høisalige Herr Faders Regjeringstid ud-
„strømmede over os, i hans Regjeringstid, der,

*) Foruden Nathanson, bestod denne Deputation af Hr. R. Henriques jun., samt de afdøde: S. S. Trier, A. Italiender og M. Levy.

„den første blandt Europas Regenter,
„bortryddede saamange mod os herskende Fordomme,
„der forskaffede os borgerlig Agtelse iblandt vore
„Medborgere, der gjorde, at vi, skjøndt ei Bekjen-
„dere af Landets Religion, kaldtes Landets Søn-
„ner, kaldtes Danske: idet vi ihukomme alt dette,
„kunne vi ei andet end erindre, at Deres kgl.
„Majestæt paa hiin Tid stod ved Deres høisalige
„Hr. Faders høire Haand: og nedlægge vi her
„vor allerunderdanigste Taksigelse for al den store
„Andeel i hine landsfaderlige Velgjerninger, som
„skyldes Deres Majestæts ligesaa sønlige som fader-
„lige Medvirkning. Denne Deres Majestæts Med-
„virkning giver os Trøst i vor Smerte over Ta-
„bet af den bedste, den ædleste Konge, gjør os
„visse paa en for os og Efterkommere lykkelig
„Fremtid. Saa være da vor Sorg standset ved
„at see Syvende Christians Grav, af Glæde over
„at see Sjette Frederik bestige hans Throne! Al-
„drig kunne vi forglemme, at Deres kgl. Maje-
„stæts høie Fædres Regjeringssol viste vore For-
„fædre Veien til det lykkelige Danmark, ligesom
„hiin Ildstøtte fordum viste vore Oltids Fædre
„ind i det forjættede Land. Stedse skulle vi bruge
„den allernaadigste Beskjærmelse, hvortil vi ligesaa
„tillidsfuldt som allerunderdanigst anbefale os under
„Deres Majestæts Scepter til alle borgerlige Dyders

„Udøvelse og inderlig Deeltagelse i Landets Skjeb-
„ner: freidigt og med frit Mod skulle vi bære
„dets Byrder, og i Nød og Død være Kong Fre-
„drik den Sjettes mandhaftige, trofaste, i Liv og
„Død hengivne Mænd. — Deres kgl. Majestæts
„første Troesforvantde saae i Troen Herrens Her-
„lighed paa Tabor, vore Fædre saae den paa Sinai.
„Tider forsvinde og Stæder udslettes. Men den
„Evige er Een, og Een er den Evige. Han,
„vore Fædres Gud, Alles Gud, Han, som anraa-
„bes, være sig i Tempel, Synagoge, Kirke, Ham
„anraabe vi nu og stedse med brændende Andagt
„om at lade sin Naade udstrømme over, sin Viis-
„dom styrke og befæste og sin Herlighed lyse over
„Deres Throne!"

Efter denne korte Digression vende vi os atter til Betragtningen af den active Deel, Nathanson tog i hiin Tids Bevægelser og de deraf fremgaaede Forbedringer og Reformer.

En af de Institutioner, der, nedarvet fra Fortidens Vankundighed og Slendrian, meest tjente til almindelig Forargelse, da den bares offentlig til Skue, var — og det indtil det allersidste Decennium*) —

*) Først ved den af Menighedens nærværende Præst, Dr. Wolff udarbeidede, og i 1833 udgivne Agende, er denne Gjenstand bleven ordnet paa en tidssvarende Maade; det er kun at beklage, at de her foreskrevne Bestemmelser just ikke altid overholdes med den Strenghed, der er nød-

de jødiske Begravelser. En videre gaaende Ligegyldighed for Alt, hvad der hører til den simpleste Velanstændighed, en større Mangel paa den høitidelige Alvor, hiin sørgelige Forretning maae vække hos enhver, der er i Besiddelse af den mindste menneskelige Følelse, en frygteligere, næsten til Vildhed grændsende Uorden og Trodsen af Civilisationens og Culturens simpleste Forskrifter, end der fordum viste sig ved denne Leilighed, er ikke vel tænkelig. I uordentlige Klynger, i en smudsig, sjusket Paaklædning indfandt man sig omkring Lighuset, og med en Ugeneerthed og Hoirøstethed, der naturligviis tjente til de Omstaaendes Spot og Latter, rendte Hoben til Fods efter Ligvognen. Kun den nærmeste Familie og nogle faa Andre fulgte kjørende, og, da det var Brug, at der fra Sørgehuset besørgedes et lidet Antal Vogne for dem af vedkommende Begravelsesselskab, der vilde følge den Afdøde, saa var man ikke sjelden Vidne til det scandaleuse Skuespil, at Mennesker, der næsten i Et og Alt lignede Vagabonder, formelig sloges om at faae Plads i Vognene. Ude paa Kirkegaarden gik Uordenen om muligt endnu videre; hos den ved Kirkegaarden boende Opsynsmand holdtes formelig Skjænkestue, hvor man, medens Liget blev vasket og klædt, drak og spillede Kort, ja, man fordrev sig

vendig for endnu at udrydde den sidste Levning af Uordener ved de stedfindende Begravelser.

Tiden paa selve Kirkegaarden, mellem de Dødes Grave, med at ryge Tobak og høirøstede Discourser. Man undsaae sig ikke engang i den Tid for høit og lydeligt at underkaste den Afdødes Charakteer en streng Bedømmelse, og aldeles vilkaarligt at rette Ceremonierne og Begravelsespladsen derefter.

At oprykke dette Onde med Roden var i de Tider og under Menighedens hele Forfatning og Bestyrelsesmaade ikke til at tænke paa. Ogsaa her maatte Nathanson lade sig nøie med at foretage et Skridt til det Bedre, og det undlod han da heller ikke. Neppe havde han erfaret, til hvilken Grad af Vilkaarlighed man efterhaanden havde ladet sig forlede, saa at man endog havde vovet at begrave hæderlige og agtede Mænd, hvis tidligere Vandel ikke havde fundet Naade for hiin fanatiske Standrets Øine, i en Afkrog udenfor de almindelige Rækker, før han med den ham egne Energie foretog de fornødne Skridt til at sætte en Grændse for dette Uvæsen. Frugten af hans Bestræbelser i denne Henseende var det i Aaret 1810 af ham stiftede nye Begravelsesselskab, hvis Love bleve confirmerede Aaret efter, hvilket Selskab endnu existerer, og som siden har bevirket, at en større Orden ved Begravelserne ogsaa har udbredt sig til den øvrige Deel af Menigheden. Dette Selskabs Formaal var nemlig at sørge for, at dets Medlemmer, deres nærmeste Paarørende og de af de-

res Tjenestetyende, der bekjende sig til den mosaiske Troe, naar de ved Døden afgaae, blive begravede paa en anstændig, til den i Landet almindelige svarende Maade. Samtidig dermed gjorde han de fornødne Skridt til, at det anordningsmæssigt (Mai 1811) blev befalet, at intet Liig maa jordes, førend 3 Dage efter, at Dødsanmeldelsen er skeet og Attest derover meddeelt, med Undtagelse af de Tilfælde, der ere nævnede i Forordningen af 17 April 1782. Derved gjordes der altsaa en Ende paa den hurtige Begravelsesmaade, som forhen var saa almindelig, og som endog gik saa vidt, at man har havt det oprørende Exempel, at man begrov Folk samme Dag og ganske faa Timer efter, at de vare døde. Ved nærværende Leilighed havde han imidlertid en Vanskelighed mere at bekæmpe, i det Onkelen, den indflydelsesrige Hofraad Meyer, der ellers stedse laante et villigt Øre til hans Reformplaner, her paa det Bestemteste optraadte som hans Opponent, da han, som meget religieus, ikke kunde finde sig i den Slags „nye Moder." Dette, der ellers kunde synes forunderligt hos en i saa mange andre Henseender oplyst Mand, bliver dog mindre paafaldende, naar man husker paa, at Meyer i hele sin Tænke- og Handlemaade tilhørte en ældre Tid og med denne var blind for det Hensigtsmæssige og Gavnlige i slige Foranstaltninger. — Ved Oprettelsen af det nye Begravelses-

selskab, i hvilket strax c. 80, tildeels af de meest anseete jødiske Familiefædre, lode sig optage som Medlemmer, bragtes det endelig dertil, at man fik en anstændig og sømmelig Begravelse at see hos Jøderne — Noget, der naturligviis i Begyndelsen gjorde stor Opsigt, som et hidtil ukjendt Særsyn. En af de første af dette Selskabs Begravelser foretoges med den ligesaa almindelig høitagtede, som oplyste Dr. med. Jacobi. Denne Jordefærd var en af de høitideligste private Begravelser, man her havde seet, ikke blot i den jødiske Menighed, men i det Hele taget. Medens man forhen aldrig saae nogen Christen ved Jødernes Liigbegængelse, deeltoge i denne en Samling af Stadens første Embedsmænd, baade militaire, civile og geistlige. Følget, som fulgte parviis til Fods, var saa stort, at det fra Hjørnet af Gammeltorv og Brolæggerstræde, hvor den Afdøde havde boet, naaede midt hen i Nørregade.

Det religieuse Liv hos Jøderne i Danmark, stod desværre paa den Tid, da Nathanson begyndte sin Virksomhed, paa et saare lavt Udviklingstrin. Vi have alt seet, hvorledes det saae ud med Underviisningsvæsenet, og at der altsaa fra den Side Intet kunde udrettes. Det Forhold, hvori Menigheden og dens geistlige Overhoved i hiint Tidspunkt stode til hinanden, var endnu mindre skikket til at udbrede religieus Oplysning. Fast Ved-

hængen ved det Gamle, streng Jagttagelse af Ceremonierne og alle de Petitesser, der dermed staae i Forbindelse, var Alt, hvad der, efter hine Tiders Begreber om et religieust Liv, blevet taget Hensyn til. Erkjendelsen af den sande Religieusitets Indtrængen i vort hele Væsen og Aabenbarelse i det ydre Liv, af dens moralske Vægt og Betydning for Menneskets sædelige og borgerlige Forædling var tildeels endnu en lukket Bog, og enkelte Bestræbelser i denne Retning havde været saa godt som aldeles frugtesløse. Som Bestyrer for begge de nylig oprettede Skoler, følte Nathanson snart det Nedtrykkende i dette Forhold, og især den grændseløs forladte Tilstand, hvori Qvindekjønnet i denne Henseende befandt sig, og Intet var ham derfor mere magtpaaliggende, end at raade Bod herpaa. Til den Ende lod han hos en af Datidens jødiske Theologer i Tydskland, ved Navn Samuel Cohen, udarbeide en Lærebog i Religionen, hvilken han derpaa lod oversætte paa Dansk af Prof. Sander, og som han indsendte til Cancelliet med Forslag om, at der maatte blive nedsat en Commission til dens Bedømmelse, og at Bogen derpaa maatte erholde allerhøieste Autorisation og befales indført ved Menigheden. Følgen af dette Forslag var siden den Anordning, som emanerede angaaende en Religionsprøve (Confirmation) for den mosaiske Ungdom, en Institution,

man hidtil intet havde kjendt til, og hvorved det blev paabudt, at alle de, som ikke ved bemeldte Anordnings Kundgjørelse havde fyldt det fjortende Aar, saavel Drenge som Pigeborn, skulde fra nu af være pligtige til ved en offentlig Prøve at gjøre Rede for, hvad de, efter den ovennævnte, nu autoriserede Lærebogs Veiledning, havde lært og derefter høitidelig aflægge deres Troesbekjendelse, samt give Løfte om ikke med fri Villie at handle mod de af dem erkjendte og i denne Bog foredragne Grundsætninger.

Denne Anordning udkom den 29de Marts 1814. Selv var Nathanson dengang ikke Medlem af Menighedens Repræsentation, men traadte først senere (i Aarene 1816—17) ind i Repræsentantskabet. Den første Gjenstand for hans ivrigste Bestræbelser blev nu, for Alvor at iværksætte de Planer til en Reform i Gudstjenesten, hvis Udarbeidelse han alt i mange Aar havde syslet med. Den bedste Leilighed hertil gaves ved den første Religionsprøve, som afholdtes i Mai 1817. Indtrykket af denne religieuse Høitidelighed vil være uforglemmeligt ikke blot for de Unge, i hvis Sjæl der var fremkaldt Følelser og modnet Forsætter, de tidligere ikke havde havt nogen Anelse om, men selv hos de Ældre, hvis Hjerter ikke endnu vare ganske lukkede for et mere luttret og ophøiet Udtryk for det Ædle og Guddommelige, og om hvis Barm de nedarvede Fordomme ikke endnu havde lagt

sig som en uigjennemtrængelig Skorpe. Vistnok savnedes der ikke heller dengang i Menigheden Saadanne, hos hvem Sjælens Øie var tillukket af Uvidenhedens og Fanatismens sorte Stær, men af disse forblændede Ivrere havde naturligviis ingen indfundet sig ved denne Leilighed. Foruden Confirmandernes Forældre og Andre af Menighedens Medlemmer, overværedes den høitidelige Indvielse af denne heldbringende Institution af flere af Landets og Stadens første Embedsmænd, Universitetets Professorer o. s. v. Da var det, at den 24aarige Mannheimer første Gang optraadte og fængslede alle Hjerter ved den Begeistring og Veltalenhed, der siden har erhvervet ham en saa stor Navnkundighed som geistlig Taler, men som desværre skulde modnes og bære Frugter i en fremmed Jordbund, da den fædrelandske endnu var altfor udyrket til at den der skulde have kunnet trives.

Det Indtryk, denne imponerende religieuse Handling havde vakt, var altfor stort og betydningsfuldt til at Nathanson, med de Planer han havde for Øie, ikke skulde have søgt at fastholde det. Selv havde han, i Forbindelse med sin afdøde Ven Joseph Raphael, der var ham en trofast Medarbeider i alle disse Anliggender, bidraget Alt, hvad der stod i hans Magt, til at give denne høitidelige Handling Relief, give den Anstrøget af det, den maatte og skulde være:

en sand og levende Gudstjeneste. Han havde for egen Regning anskaffet et lille Orgel, han havde bevæget Digteren J. C. Boye til at udarbeide en Oversættelse af enkelte af Davids Psalmer (hvilke Digteren siden har udgivet i Forening med flere Andre under Navn af „Davidsharpen") og anmodet Weyse og Kuhlau om at sætte dem i Musik, ligesom han ogsaa havde ladet nogle af de almindelige hebraiske Bønner oversætte til samme Brug. Kuhlau spillede selv Orgelet ved den første Confirmation, og Psalmerne udførtes af Dilettanter i Forening med Børnene af begge Friskolerne.*) Men hvorledes befæste og styrke dette Indtryk hos de Unge, hvorledes fornye det hos de Ældre, naar man kun her skulde samles een eller høist to Gange om Aaret ved Religionsprøverne og forøvrigt lade Alt gaae sin gamle, skjæve Gang? Dette Spørgsmaal var det, der først maatte paatrænge sig Nathanson, ved hvis utrættelige Bestræbelser Impulsen var givet, og han tøvede ikke heller længe med i Gjerningen at besvare det, idet han gav Ideen til de Andagtsøvelser,

*) Det var ved denne Leilighed, at Sangunderviisningen i disse Skoler, mod hvilken der indtil da havde hersket en almindelig Fordom, er bleven indført, hvilken siden har havt en saa gavnlig Indflydelse, ikke blot i det huuslige Liv, men fornemmelig ved Choralsangen i Synagogen, hvis Indførelse, efter den af Dr. Wolff affattede Agende, uden disse Forarbeider vilde have medført næsten uoverstigelige Hindringer.

som det, paa derom indgivet Andragende, blev bevilget at afholde i detsamme Locale, hvor den første Confirmation havde fundet Sted.*) Disse Andagtsøvelser holdtes hver 4de Uge og havde i Formen Lighed med Gudstjenesten i de christelige Kirker, idet der nemlig holdtes en Prædiken i det danske Sprog, og før og efter samme blev afsunget Davidske Psalmer efter den ovennævnte Oversættelse af Boye og til de af Weyse og Kuhlau componerede Choral-Melodier. Localet var ved disse Andagtsøvelser optaget af saa Mange, som det kunde rumme — Alle ønskede jo at høre Mannheimer! Et Udvalg af de Prædikener, han her har holdt — Mønstre paa et af indre Overbeviisning, hellig Varme og Begeistring for sand Religieusitet udsprunget Foredrag — har han senere udgivet, og de ville bedst kunne vidne om, hvad Menigheden tabte ved hans Bortgang.

Disse opbyggelige Sammenkomster, der saa ganske egnede sig til at danne Overgangsledet til Indførelsen af fornuftigere og renere Former for den egentlige Gudsdyrkelse, varede kun i 4—5 Aar. At der vilde reise sig Modstand fra de Ældres — de Orthodoxes Side, var noget, som var let at forudsee; men det var ikke Nathansons Sag at lade sig skræmme af nok saa truende Vanskeligheder og Hindringer.

*) Ved gl. Strand, Nr. 7, hvor et passende Locale var indrettet i Bagbygningen.

Det er maaskee dette Træk i Nathansons Charakteer, der har skaffet ham de fleste Fjender paa Halsen, og som har givet Anledning til Beskyldningen for Paastaaelighed med at sætte sine Meninger igjennem, Egenraadighed o. s. v. Det er vel muligt, at hans Fremgangsmaade i hine bevægede Tider, da det gjaldt at vise Bestemthed og Energie, imellemstunder har faaet Udseende af Anmasselse; det kan maaskee ogsaa være, at han stundom, i let tilgivelig Hede og Iver, er gaaet forvidt i sin Fastholden af forudfattede Meninger. Men man maa dog ikke heller glemme, at en til Stivsind grændsende Fasthed i Villien har været Særkjendet hos de fleste Charakterer, der have udrettet noget Usædvanligt og Stort, og man maa ogsaa vogte sig for at forverle den Energie og Udholdenhed, den Overbeviisningens Styrke og Kraft, som altid udmærker den, der er sig sit Kald bevidst og føler Rigtigheden og Nødvendigheden af sit Forehavende, med den coleriske Opbrusen og det Stivsind, som kun ere Kjendemærket paa Svaghed, medens hine Egenskaber netop bebude Aandskraft og Sindsro.

Det maa iøvrigt ikke heller tabes af Sigte, at det, Nathanson i Forening med hans Medrepræsentanter — hvoriblandt Mænd som Salomon Soldin, Hambro o. fl. — dengang kæmpede for, ingenlunde var forbundet med nogensomhelst Samvittighedstvang for Andre, hvor megen Umage Modpar-

tiet end gjorde sig for at give det Udseende heraf. De i det Foregaaende omtalte Andagtsøvelser vare en aldeles privat, frivillig Sag, og deres Tilblivelse var kun Følgen af Erkjendelsen om det Nødvendige i, at den religieuse Opdragelse og hele det religieuse Liv maatte staae i Harmonie med den øvrige Dannelse. Menigheden havde dengang ingen Synagoge; thi de 12 eller 13 usle, tildeels paa Lofter indrettede Forsamlingssteder, hvor man samledes til Bøn og Andagt, i det lange Mellemrum fra Synagogens Brand til dens Gjenopbyggelse, kunde ikke fortjene dette Navn. Qvinderne toge kun yderst sjeldent Deel i Gudstjenesten, og selv da kun de gifte. Hvad skulde vel Religionsprøven alene have kunnet virke under saa ugunstige Omstændigheder? Dette var det som laae Nathanson og de mere oplyste Familiefædre i Menigheden paa Hjerte; det var Omsorgen for deres Børns religieuse Liv, der bragte dem til at slutte sig sammen og at aabne et aandeligt Fristed for alle dem, der følte Trang dertil. At Uvidenhed og Fordom fandt Anstød deri, var ikke nok til at standse en saa ædel Bestræbelse, og de Indvendinger, en af den høiere Oplysnings Straaler aldeles uberørt Rabiner kunde falde paa at opstille derimod, maatte vel finde en langt overveiende Modvægt i saadanne Mænds Erklæringer, som Mannheimer og Gedaliah Moses. Samvittighedstvang var

her, som alt bemærket, ikke Tanke om; i saa Fald vilde Modstand have været forklarlig og naturlig. Nu derimod tog man Forargelse af og vilde forbyde religieuse Sammenkomster, der, skjøndt afvigende i Formen fra den brugelige Gudstjeneste, aldeles Intet frembøde, der kunde ansees for stridende mod Religionens Forskrifter, — med mindre man vilde søge dette deri, at hine Andagtsøvelser afholdtes i Landets Sprog. Alle de Erklæringer, der dengang indhentedes, vidne herom.

Gjennemtrængte af Overbeviisningen om deres Hensigters Reenhed lode Nathanson og hans Medarbeidere sig derfor ikke gjøre vankelmodige i deres Beslutninger. Det var en Selvfølge, at disse kirkelige Bevægelser maatte fremkalde et formeligt Schisma i Menigheden. Det orthodoxe Parti — hvis Antal blev betydelig forøget derved, at de Rigere benyttede deres Indflydelse paa alle Fattige til at bevæge dem til at understøtte ethvert af deres Skridt — samlede Underskrifter paa en Petition til det kgl. danske Cancellie, for at bevirke et Forbud mod de paabegyndte Andagtsøvelser. Hertil benyttede man sig af et Middel, som ikke blot maatte blive virksomt i Modpartiets Haand, men tillige i høi Grad vanskeliggjøre Nathansons hele Stilling. Man søgte nemlig at overtale dennes Compagnon, Hr. Salomon Trier, en Mand, der den-

gang, som Chef for det betydelige Handelshuus, stod i stor Anseelse og ikke heller var uden Indflydelse, til at stille sig i Spidsen for det orthodoxe Parti, hvilket ogsaa lykkedes. Intet kunde være Nathanson ubehageligere end dette Skridt, da han og hans Compagnon og Frænde holdt meget af hinanden, og han tillige gjerne vilde skaane denne svagelige Mand for Krænkelser og Sindsbevægelse. Da imidlertid Intet kunde bevæge ham til at opgive sit engang paabegyndte Reformværk, hørte der en ikke liden Klogskab og Sjælsstyrke til at vedligeholde det gode Forhold og den indbyrdes Harmonie, som maatte være uadskillelig fra den nære Berørelse, hvori de stode til hinanden.

Imidlertid lykkedes det dog ikke det orthodoxe Parti at bevæge det Offentlige til at gaae ind paa Opfyldelsen af dets Begjæring,*) og Modstanden, der efterhaanden kjølnedes mere og mere, ophørte tilsidst ganske. Men desværre vare ikke alle den gode Sags Tilhængere i Besiddelse af den Aandskraft og Udholdenhed, som deres egentlige Anfører. Fornemmelig virkede det opstaaede Schisma og de derved foranledigede Gjenvordigheder nedslaaende paa den unge

*) Den Erklæring, Menighedens Repræsentantskab afgav i denne Sag, og som sikkert havde en væsentlig Indvirkning paa Sagens Afgjørelse, skal have indeholdt en mesterligt affattet, klar Fremstilling af de stedfindende Forhold.

Mannheimer. Hans Haab om i Længden at kunne udrette Noget under saa mislige Omstændigheder svækkedes mere og mere, indtil han omsider fattede den Beslutning at tage sin Afsked fra det ham anbetroede Catechetembede og forlade Fædrelandet, desværre — som det synes — for stedse. Med hans Bortgang ophørte ogsaa de Andagtstimer, hvori han udgjorde Sjælen.

Efter Mannheimers Bortreise, der iøvrigt var Nathanson meget imod, og som han havde anvendt alt muligt for at forebygge, traadte nye Elementer ind i Menighedens Repræsentantskab, til hvilke det trygt kunde overlades at forsætte de af Nathanson paabegyndte Arbeider. Selv tog han fra nu af ingen videre umiddelbar Deel i Reformvæsenet, men han kjølnedes derfor ingenlunde for Sagen, skjøndt man vil have sporet, at den bekjendte Jødefeide i 1819 berørte ham meget smerteligen. Kampen med hiin Tids jødiske Fanatikere og Zeloter havde været mere end tilstrækkelig nok til at kunne svække selv det djærveste Mod; men nu havde han desforuden at kæmpe med Forfølgelser udenfra. Nathanson vidste ret godt, at hine Optøier hverken i Tydskland eller her egentlig gjaldt Jøderne; men disse maatte dog udholde det første, haanende Angreb. Heltemodigt havde han kæmpet imod hele Klyngen af quasi dannede Borgere i Pennefeiderne i 1813 og 1816, men at det omsider vilde

komme saa vidt, som i 1819, havde han neppe forestillet sig. Hvo vil vel derfor undres over, at han følte sig dybt og smerteligen grebet af hine Optrin eller fortænke ham i, om han for et Øieblik havde mistvivlet om nogensinde at see Frugten af sin rastløse Virksomhed? For en Mand, der, som han, havde offret saa stor en Deel af sin Tid og sine bedste Kræfter, ikke blot til sin Troesforvandtes Forædling, men ogsaa — som vi i det Følgende ville faae at see — for det almindelige Samfundsvel, til Understøttelse af Kunst og Videnskabelighed, af Industrie og Næringsflid — for ham kunde det vistnok ikke være andet end høist nedslaaende at opdage, at alle hans Bestræbelser ikke engang havde bragt det saavidt, at de kunde fritage ham for Forfølgelser. Især maatte det nødvendigen fylde hans Sind med en — om end forbigaaende — Bitterhed, at see disse Forfølgelser blive understøttede af Mænd, hvis Stilling og Bekjendtskab til Forholdene snarere maatte have ledet dem til at modarbeide hiin fjendtlige, af blind Lidenskabelighed og Fordom udsprungne Bevægelse. Uden at have forvundet Indtrykket af disse sørgelige Optrin, tiltraadte han en Reise i Handelsanliggender til Tydskland, England og fl. Steder; de Enkelte, som vare indviede i hans egentlige Planer, paastode, at det dengang var hans Hensigt, aldrig at vende tilbage, men aldeles at trække sig ud af Forretningerne og

det offentlige Liv, og henleve sine øvrige Dage i en lille By, — man nævnede Wandsbeck. Imidlertid vendte han dog, efter 6—8 Maaneders Forløb, hjem igjen, men uden, som alt bemærket, siden at tage nogen directe Deel i det Reformværk, der ved ham havde mistet sin fornemste Leder og Støtte. Det er ikke usandsynligt, at den Reaction, som ved Mannheimers Bortreise og Andagtsøvelsernes Ophør indtraadte, har bevæget saavel Nathansons egen, som ogsaa flere af de meest ansete jødiske Familier, der have deelt hans Anskuelser, til aldeles at udtræde af Menigheden.

Men have end Nathansons Bestræbelser i denne Retning ikke strax været kjendelige i deres Virkninger i den Grad, som ved de øvrige af ham paabegyndte Foretagender, saa ere de dog sandelig langtfra blevne frugtesløse, om det end varede nogen Tid, før Spirerne skøde frem og modnedes. Trangen til Reformer, til en ny og tidssvarende Organisation af hele den kirkelige Tilstand i Menigheden, føltes stedse dybere og dybere og ventede kun paa en Leilighed til at bryde frem i al sin Styrke og med sine uafviselige Fordringer. En saadan frembød sig ogsaa, da den daværende Overrabiner, Abraham Gedaliah døde (Novbr. 1828). Man havde alt i Forveien, endnu forinden hans høie Alder og tiltagende Svagelighed gjorde det nødvendigt at tænke paa en Eftermand, truffet de fornødne Skridt til, at der for

Fremtiden, ved Ansættelsen af Menighedens geistlige Overhoved, ikke blot, som hidtil, blev taget Hensyn til talmudistisk Lærdom og en exemplarisk religieus Vandel, men tillige til, at den Aspirerende var i Besiddelse af en saadan humanistisk og theologisk Dannelse, der svarede til de Fordringer, man i vor Tid var berettiget at stille til den, der skal beklæde en saa vigtig Post. Paa derom af Menighedens Repræsentation indgivet Andragende modtoges under 14de October 1828, faa Dage efter at den nye Præst, forhenværende Overrabiner i Provindsen Over-Hessen, Dr. phil. A. A. Wolff var bleven beskikket, ved en Cancellieskrivelse kgl. Resolution paa flere Bestemmelser angaaende den nye Præsts Functioner og Forhold til Menigheden, hvorved blandt Andet fastsattes, at Præsten herefter, naar Menigheden erholdt en almindelig Synagoge, og indtil da i et andet passende, dertil af Menigheden anviist Locole, skulde holde geistlige Taler hver Løverdag og andre mosaiske Helligdage, og hvori Intet maatte foredrages, der var stridende imod den af Hs. Maj. allernaadigst autoriserede Lærebog; samt at disse Taler, der i Reglen bleve at holde i det danske Sprog, forsaavidt den nye Præst ikke var Sproget mægtigt, maatte holdes paa Tydsk, indtil han erhvervede sig den fornødne Færdighed i Dansk, hvilket i det Seneste skulde være opnaaet i 2 Aar. Denne Termin blev imidlertid senere forlæn-

get; men den da ansatte Præst, Dr. A. A. Wolff, har dog nu alt i flere Aar afvexlende prædiket Dansk og Tydsk, saaledes som dette, paa derom indgivet Andragende, nærmere er bleven bestemt. Ogsaa var det et af Dr. Wolffs første Skridt at bevæge Menigheden til et Sammenskud for Opbyggelsen af en ny almindelig Synagoge, vistnok det eneste Middel til at udrydde alt det Uvæsen, som havde indsneget og vedligeholdt sig i Gudsdyrkelsen ved dens Udøvelse i de mange, ovenfor berørte, tildeels usle Smaa-Synagoger, som man siden 1795, da Menighedens almindelige Synagoge brændte, havde behjulpet sig med. Dette lykkedes ham ogsaa,*) og med det tillige Indførelsen af en, i en reformatorisk Aand gjennemført Ritus. Er end denne Ritus ikke affattet saaledes, som Nathanson og hans Tilhængere i sin Tid tænkte sig den, og vel just ikke heller i Et og Alt svarende til vor Tids mere luttrede Begreber om en fornuftig Gudsdyrkelse — Noget, som vel ikke heller dengang lod sig forene med Ønsket om, saa meget som

*) Allerede i hiint Tidspunkt, da de ovenfor skildrede Andagtstimer fandt Sted, havde Mannheimer — nærmest foranlediget dertil af en Opfordring i det Gjæste-Foredrag, som Dr. Salomon fra Hamborg havde holdt i en af disse — forsøgt at bevirke en Synagoges Opbyggelse. Men dette Forsøg strandede, tildeels vel paa Grund af det dengang herskende Schisma, og den indbyrdes Uenighed angaaende et tidssvarende Ritual.

muligt at tilfredsstille de forskjellige, i Menigheden herskende, Anskuelser — saa udmærker den sig dog i en ikke ringe Grad fremfor den ældre, og har endogsaa Choralsangen (rigtignok i det hebraiske Sprog) og Prædiken tilfælles med de af Nathanson indførte Andagtstimer. Men ligesom det er vist, at det var Nathanson, der gav Stødet til denne vigtige Forandring, som foregik i Menighedens kirkelige Tilstand, saaledes er det ogsaa klart, at uden hans omfattende og heldbringende Forarbeider og den Stemning, som derved udviklede sig hos den største Deel af Menigheden og gjorde denne modtagelig for de siden indførte Forbedringer, vilde alle senere Bestræbelser endnu i lang Tid have været frugtesløse. Ogsaa her bekræfter sig saaledes, hvad allerede den skarpsindige Tænker, afdøde Etatsraad Herholdt, som kjendte Forholdene i Menigheden meget nøie, engang leilighedsviis yttrede, at det er Nathanson, der ved sin utrættelige Virksomhed og sine betydelige Opoffrelser har givet Impulsen til hele den jødiske Menigheds nuværende Dannelse og Udvikling.

Som alt i det Foregaaende antydet, indskrænkede Nathansons Virksomhed og Goddædighed sig ingenlunde til hans egne Troesforvandte alene. Ligesom Jødernes fuldkomne Emancipation i Statssam-

fundet var det Hovedøiemed, han stræbte til, saaledes var han stedse selv emanciperet fra alle Fordomme og alt Sectvæsen, og aldrig kunde det falde ham ind først at tage i Overveielse, om den, han ydede Hjælp og Bistand, var Jøde eller Christen. Derfor forsømte han heller ikke, ved Siden af de øvrige Bestræbelser for sine Troesbrødres statsborgerlige Udvikling, selv at vise sig som en god Borger saavel i sin offentlige Fremtræden som i det private Liv, og der er i denne Henseende ikke saa Lidet, der bærer Vidnesbyrd om hans fædrelandske Sindelag. Saaledes bestilte han i Aaret 1808 hos daværende Professor ved Kunstakademiet, Lorentzen, et Maleri, forestillende „Kjøbenhavns Bombardement", hvilket han lod stikke af Clemens, og skjænkede det ved Salget indkomne Beløb til den Fond, som dengang indsamledes til Hjælp til Anskaffelsen af en ny Flaade. Han har ligeledes været en af de virksomste Deeltagere i det i sin Tid bekjendte Selskab til Kunstflidens Udbredelse, (til at ophjelpe den indenlandske Industrie), hvor han ikke skyede nogen Opoffrelse, for at fremme Selskabets Øiemed, skjøndt han kun sjelden harmonerede med Helfried, Selskabets Formand. Han var Medlem af Udstillings-Comiteen lige til den sidste Industrieudstilling, Selskabet foranstaltede i Aaret 1817. For Videnskab og Kunst følte Nathanson alt meget tidligt en levende Interresse, og, hvad han

i denne Retning har anvendt, er saare betydeligt. I hiin Periode stode navnlig Kunstnerne meget forladte; i Nathanson fandt imidlertid mange af dem en sand Ven, med et aabent Øie for hvert fremspirende Talent og en sjelden Redebonhed til at bidrage til dets Udvikling. Der var et langt Tidsrum, i hvilket tvende Mænd — nemlig Nathanson og tildeels Kammerraad Bang til Hummeltofte — forholdsviis udrettede det samme, som f. Ex. nu hele Kunstforeningen. Nathanson sysselsatte Kunstnerne baade her hjemme og medens de vare paa Reiser, og blandt de Mange, han saaledes beskjæftigede, var det i Særdeleshed Eckersberg og den for tidligt tabte Kratzenstein Stub, hans Opmærksomhed var henvendt paa. Kobberstikkeren Clemens, der var almindelig bekjendt som de unge Kunstneres faderlige Ven, var Mellemhandleren imellem ham og dem; thi til ham henvendte de sig altid med de af deres Arbeider, som vare blevne til under Opholdet i Udlandet. For at give Læseren et Begreb om Omfanget af hans Virksomhed i denne Retning, skal jeg her blot udhæve de vigtigste Kunstgjenstande, der skyldte hans Bestilling deres Tilblivelse. Af Eckersberg: „Israeliternes Overgang over det røde Hav", stort Historiemaleri; „Madonna med Barnet" og „Qvinderne ved Christi Grav", to Altertavler, af hvike han dog strax overlod den sidste til en Kirke i Norge; „Skilsmissescenen

af Oehlenschlægers „Axel og Valborg", og et andet Historiemaleri: „Svanhilde venter sin Elsker ved Strandbredden" (Eckersbergs første historiske Arbeide); flere af Kunstnerens herlige romerske Vuer, et Par Scener af det siden paabegyndte „Holbergske Gallerie" og mange fl. især mindre Malerier og Portraiter, hvoriblandt et Familiestykke (Nathanson med Kone og Børn) og et andet med to af Børnene særskilte (Legemsstørrelse). Ligeledes et ypperligt Portrait af den oftere nævnte Lærde, Gedaliah Moses. Af Prof. Dahl: et af denne Kunstners største og bedste Landskaber. Af Kratzenstein Stub: „Amor og Psyche" og en „Amor" efter Thorvaldsen. Nathanson havde tillige hos denne Kunstner gjort Bestilling paa næsten alle de Malerier, hvortil der findes Udkast i de af Kammerraad Bang udgivne kobberstukne Haandtegninger (hvoraf der nu besørges et nyt Oplag af Kratzenstein Stubs Søstersønner), men som denne desværre ikke fik fuldført, da Døden kun altfor tidligt bortrev ham, til stort Tab for Fædrelandet og Kunsten. Gebauer: tre Jagt- og Dyrstykker. Portraitmaler Hansen (Faderen til Constantin Hansen) var især beskjæftiget for Nathanson med at copiere andre Mesteres Arbeider, saavel større som mindre, hvoriblandt især et af anselig Størrelse efter Correggio. Blandt de øvrige Kunstnere, han paa denne Maade kom i Berørelse med, vare Prof. Møller, Portraitmaler Jensen (som for ham

copierede Raphaels Madonna) og især Prof. Lorentzen. Foruden det alt nævnte Maleri, „Kjøbenhavns Bombardement", som Nathanson lod denne udføre i hiint patriotiske Øiemed, modtog han af ham 4 smukke Vuer af Dyrehaven og endeel mindre Stykker, samt endelig Compositionerne til det projecterede „Holbergske Gallerie". Nathanson havde nemlig af det engelske „Shakespeare-Gallerie" faaet Ideen til ogsaa at hædre Holberg med et lignende illustreret Værk,*) og han overdrog det derfor til Lorentzen, efter først at have raadført sig med Schwarz, at male en Scene af hvert af Holbergs Stykker. I Forbindelse med det Kobberværk, som disse Malerier skulde benyttes til, var det Nathansons Hensigt at lade besørge baade en tydsk og en dansk Pragtudgave af Holberg i Quart, som den, der udkom af „Niels Klim". Den tydske Oversættelse blev overdraget til Baggesen, som ogsaa paabegyndte Arbeidet, men uden at komme synderlig vidt dermed. Stikningen af de af Lorentzen udførte holbergske Scener blev overdraget til alle daværende Kobberstikkere her tillands: Clemens, Haas (Fader og Søn) Høier og Senn. Der kom i alt 16 Plader af dette Værk i

*) Det har kun meget lidet været Gjenstand for offentlig Omtale. Dr. Jens Krog Høst, som skyldte Nathanson saameget, har omtalt det i sine 1835 udgivne „Erindringer"; herom siden mere.

Stand, hvoraf siden nogle enkelte Aftryk bleve udgivne, ligesom ogsaa Original-Malerierne til hele Galleriet i sin Tid have været offentlig udstillede (saavidt erindres i 1824 eller 1825). Indtrufne Omstændigheder tillode imidlertid ikke Nathanson at fortsætte et Arbeide, der udkrævede saa uhyre pecuniaire Opoffrelser. Ønskeligt vilde det vistnok være, om denne Idee igjen maatte blive optaget af et eller andet Selskab, der med forenede Kræfter kunde reise den danske Literaturs egentlige Skaberet ham værdigt Monument, f. Ex. det holberske Samfund. Samtidig med Holberg-Galleriet havde Nathanson ogsaa fattet Ideen til at foranstalte en lignende Udgave af Oehlenschlæger. Det ovennævnte Malerie af Eckersberg (Scener af „Axel og Valborg") var Begyndelsen dertil, og en Scene af „Hagbart og Signe" blev anlagt; men dette Forehavende standsede af samme Grund og paa samme Tid.

Det er naturligt, at disse mangehaande Foretagender fra Nathansons Side i Forbindelse med hans offentlige Virksomhed, samt Husets vigtige Forretninger for Regjeringen maatte bringe ham i personlig Berøring med de første Kunstnere og Videnskabsmænd og overhovedet med de meest fremragende Personligheder. Der var saaledes en lang Periode — omtrent fra Aaret 1808 til 1820 — da Nathansons Huus var Samlingspladsen for den Tids bedste Hoveder,

Kunstnere og Videnskabsmænd, samt Embedsmænd af alle Classer, af hvilke flere endnu leve. En Omstændighed, som desforuden bidrog til denne Conflux af Skjønaander i det Nathansonske Huus var den, at Nathanson var Associé af et saa betydeligt Handelshuus, hvis udbredte Forbindelser naturligviis medførte, at en af Husets Handelsherrer maatte gjøre Honneurs for de mangfoldige Fremmede og udenbyes Handelsvenner, der stadigen gjæstede Hovedstaden, og da Nathansons Compagnon følte sig mindre oplagt hertil, var dette overladt til ham. Ligesom han selv følte den høieste Interesse for bestandig at see en Kreds om sig, hvis intelligente Omgang var ham et aandeligt Bad efter de mangfoldige Forretninger, der optoge hans øvrige Tid, og som ogsaa maatte have en saare forædlende Indflydelse paa hans Families Aandsdannelse, saaledes var det ham naturligviis dobbelt kjært, derved tillige at kunne gjøre sine øvrige Gjæster Opholdet i sit Huus saa behageligt som muligt. Jeg har hørt Fremmede forsikkre, at de her have henlevet nogle af de behageligste Timer i deres Liv. Til de daglige Huusvenner hørte Baggesen, J. C. Boye, Kuhlau o. fl. Et ikke ringe Antal af Kunstnere og Videnskabsmænd, saavel blandt dem, der hørte til hans Omgangskreds, som andre, fandt i ham ikke blot en varm og oprigtig Ven, men ogsaa en Ven, hvis Pung ikke var lukket for den, hans Hjerte stod aabent for, ligesom

overhovedet Videnskabernes og Kunstens Dyrkere frit kunde henvende sig til ham og være overbeviste om at blive modtagne med Agtelse og Velvillie. Blandt dem, Nathanson alt tidlig vandt kjær, og som senere blev en af hans Omgangsvenner, var Peter Foersom. Han interesserede sig levende for denne og har fornemmelig, ligesom den aandrige Grevinde Schimmelmann, havt en væsentlig Indflydelse paa, at Foersoms Oversættelse af Shakespeare saae Lyset. Som et offentligt Vidnesbyrd i denne Henseende anfører Dr. Jens Krag Høst i sine 1835 udgivne „Erindringer“, S. 103: „Aaret 1813 udmærkede sig i vor Literatur ved den saakaldte Jødefeide. Digteren Thomas Thaarup plettede sit Navn ved en Oversættelse af Friederich Buchholzes Skamskrift paa Jøderne: Moses og Jesus. Derpaa fulgte andre Angreb. Baggesen, Bærens m. Fl. fremstode til Forsvar. Efter den ved ædel Nidkjærhed for sin Nations Oplysning hæderværde Grosserer Mendel Levin Nathansons Opfordring oversatte jeg Lueder om Jødernes Forædling og Villaumes Prøvelse af Skriftet Moses og Jesus. Fortalen til den første indeholdt en anonym Afhandling af Nathanson om Pengevæsenets nyeste Skjæbne og Forfatning hos os. Recensenten i Literaturtidenden anmeldte den med megen Agtelse, men fremførte nogle afvigende Synsmaader. Disse drøf-

tede Nathanson i et af mig udgivet Tillæg til Lueder. Bekostningen paa disse Arbeiders Trykning udrededes af Nathanson, men Indtægten var min. Jeg kom derved i en for mig ligesaa behagelig, som fordeelagtig Forbindelse med en Mand, i hvem jeg lærte at skattere, foruden et lyst Hoved, en sjelden Godgjørenhed, uden Forskjel paa Alder, Kjøn, Stand og Religion. Han værdigede mig baade i literairisk og anden Henseende sin Tillid, og viste mig en Velvillie, hvorpaa han i adskillige Aar gav Vidnesbyrd ved en rig ugentlig Understøttelse. Han var en hjælpsom Ven af Baggesen, Pram, Nyerup, Kuntzen, Clemens, Lorentzen, Eckersberg o. s. v. — — — Den Nathansonske Familie gjorde hans Huus til det venligste Samlingssted for Mennesker, som havde Sands for det Gode og Skjønne". Sammesteds, S. 121, meddeler Høst ligeledes, at det fornemmelig var paa Nathansons Opmuntring, at han ved Reformationsfesten meldte sig til at promovere for Doctorgraden, og at denne udredede alle medgaaende Omkostninger til Disputatsens Trykning, Universitetet og Decanus m. m. — Høst var imidlertid langtfra nogen Undtagelse i denne Henseende, om han end er en af de Faa, der offentlig have vedkjendt sig, hvad de skyldte Nathanson; navnlig har Baggesen i ham havt en af sine meest rundhaandede Velyndere. Hos Cotta havde Baggesen i sin Tid deponeret den

Brevvexling, som Sønnen siden har udgivet. Denne Samling har Nathanson indfriet, og saaledes bidraget sit til den Berigelse, vor Literatur derved har erholdt.

Et ikke umærkeligt Særkjende for disse Cirkler var, at der aldrig saaes Kort eller nogetsomhelst Spil. Underholdningen var af en reen selskabelig Natur, som oftest krydret med Musik og anden æsthetisk Nydelse. I disse Soireer var det især den for ikke længe siden afdøde Fru Kunzen (Componistens Kone), der med sin herlige Stemme underholdt Gjæsterne. Ogsaa for fremmede Kunstnere stod Huset gjæstfrit aabent og naturligviis bidroge ligeledes disse betydeligt til den selskabelige Underholdning. Senere aftoge vel disse Sammenkomster lidt efter lidt; men de fortsattes dog endnu i lang Tid, skjøndt efter en formindsket Maalestok. Kuhlau var, som ommeldt, længe en daglig Omgangsven. Hans „Lulu," som dengang blev til, prøvedes stykkeviis i Nathansons Huus af Abrahams, Lund, Componisten selv og en af Nathansons Døttre.

Blandt de Videnskabsmænd, Nathanson saa rigeligt understøttede, var ogsaa den i 1817 afdøde Generalkrigscommissair d'Arbes, der af Taknemlighed indsatte Nathanson til sin Universalarving. Denne kom derved i Besiddelse af hans Bogsamling, Kobberstiksamling og nogle enkelte Malerier. Blandt

de sidstnævnte var der eet af Abildgaard, hvilket Nathanson sendte til Overpræsident Blücher-Altona, der havde været den afdødes Ven. De fleste af Bøgerne skjænkede han til Fyens Stifts-Bibliothek og til Universitets-Bibliotheket. Hans levende Iver for at befordre Videnskabelighed udstrakte sig endog til hans Troesbrødre udenfor Danmark. Blandt Andre nød en i ublide Kaar levende bortreist Lærd og Landsmand, Hartvig Wessely, vel næst Psalmisten David den heldigste hebraiske Digter, ikke blot en stadig Understøttelse, men sattes ogsaa ved ham i Stand til at udgive en Samling af bibelske Digte, som udkom paa hans Bekostning. Denne Understøttelse vedblev han at nyde indtil sin Død, der indtraf i en meget høi Alder.

Vi have alt tidligere berørt, at Nathanson ikke indskrænkede sin Virksomhed for Underviisningsvæsenet til de under hans Auspicier stiftede Skoler, men at han deels understøttede de Elever, der senere bestemtes for Studeringer, deels tog sig af mange unge Menneskers Underviisning og Dannelse, som slet ikke havde freqventeret Friskolen, og heller ikke i denne Henseende tog han Hensyn til Religionsforskjel. Blandt de manfoldige unge Mennesker, han paa denne Maade understøttede og opmuntrede til Studeringer og Kunst, vare, foruden dem, jeg alt ovenfor har havt Leilighed til at berøre, endnu, forsaavidt det er kommet til min

Kundskab, Følgende: R. J. F. Henrikſen, nu Rector ved Odenſe Cathedralſkole, Nathanſons Søſterſøn. Han beretter ſelv herom i Indbydelſesſkriftet i Anledning af hans Indſættelſe ſom Rector, at da uheldige Conjuncturer i Nordtydſkland, hvor han er født, gjorde det vanſkeligt for hans Fader, en i Schwerin boende Kjøbmand, at ernære en talrig Familie, tilbød hans Morbroder, Grosſerer Nathanſon, Faderen, at lade ham komme til Kjøbenhavn, med Løfte om at ſørge for ham. „Dette Tilbud", fortæller Henrikſen, „blev modtaget med Taknemlighed og ſaaledes kom jeg til Kjøbenhavn i Sommeren 1811, hvor min Morbroder ikke ſparede nogen Bekoſtning for at lade mig opdrage og oplære paa det Omhyggeligſte og han og hans Kone toge ſig af mig, ſom om jeg var deres eget Barn." Da han røbede Anlæg til Studering, indſattes han i Borgerdydsſkolen i Kjøbenhavn og Nathanſon vedblev rigeligen at forſyne ham med Alting i hans førſte Studenteraar og ſatte ham endog i Stand til at anſkaffe ſig en betydelig Bogſamling, indtil denne Underſtøttelſe ved hiin for Handelshuſet ulykkelige Cataſtrophe for en ſtor Deel ophørte. Henrikſen blev ſiden gift med en af Nathanſons Døttre, og, da denne døde, ægtede han hendes Søſter, med hvilken han ſiden har ført et lykkeligt Samliv. Digteren Henrik Hertz, en meget Nærbeſlægtet af Nathanſons Kone, kom i Huſet hos ham

efter Moderens Død 1815. Samme faderlige Omsorg og Understøttelse, som Henriksen, blev ogsaa Hertz til Deel, og den Leilighed, der i Nathansons Huus aabnedes ham til at blive bekjendt med flere af hiin Tids meest begavede Mænd, navnlig Baggesen, har sikkert ikke bidraget lidet til at give hans Aand den Retning, hvori han siden har udmærket sig saa meget. Afdøde Procurator Jacobi; ogsaa han var Nathansons Nærpaarørende, hvem han især vandt meget kjær og viste en særdeles Tillid og Fortrolighed i alle sine Anliggender. Capelmusikus Jacobi, Bratschist i det kgl. Capel, Elev af Lem og Schall, hos hvilke han nød Underviisning paa Nathansons Bekostning. Kammerraad Jacobi, nu Toldcasserer i Nykjøbing, en Søn af Dr. med. Jacobi, hvem Nathanson især traadte i Faders Sted og sørgede for til han havde fuldendt sine Studeringer. Nuværende Statsraad og storfyrstelig Livlæge Haurowitz, hvem han lod give Underviisning i de første Skolekundskaber og siden studere. Endvidere: afdøde Dr. Emanuel Wallich i St. Petersborg; Stiftsphysikus, Lic. med. Speyer; afdøde Philolog Salomonsen. Blandt dem, der af ham bleve opmuntrede og understøttede til at uddannes til Kunstnere, har han især interesseret sig meget levende for sin Fætter, Genremaleren Ernst Meyer. Fremdeles har han taget sig af nuværende Præst paa Færøerne Jorgensen, en Søn af afdøde

Grosserer Jørgensen; to Brødre Jansen, af hvilke den ene nu er en udmærket Embedsmand som Fuldmægtig under Revisionsvæsenet i det danske Cancellie; nuværende Regjeringsraad Kuntzen paa St. Croix, som han efter Faderens Død understøttede, saa at han kunde fortsætte sine Studeringer; o. fl. A. At han, da hans Evne ikke længere tillod ham at virke i saa stort Omfang, dog ikke ganske ophørte sin Virksomhed i den her skildrede Retning, er alt anført. Navnlig vedblev han efter den Tid paa flere Maader, middelbart eller umiddelbart, at understøtte unge Videnskabsdyrkere i Menigheden, især saadanne, som have modtaget deres første Dannelse i Friskolen. Blandt disse vil jeg her blot nævne: nuværende practiserende Læge, Cand. med. & chir. Pinqves og Polytechnikeren B. Jacobsen, for Tiden ansat i Gothenborg.

Ogsaa for forhenværende Statsraad Arntzens Sønner — nu agtede Embedsmænd i Norge — har Nathanson interesseret sig meget. Overhovedet viste han en mærkelig Forkjærlighed for Nordmænd; foruden for Digteren Boye, interesserede han sig meget for Cand. Steen, nu en i Norge almindelig agtet geistlig Taler, Major Thuff, tidligere mangeaarig Huuslærer i Familien, samt Jfr. Pay, nu Enke efter Hofpræst Schiødte, men i sin Tid Gouvernante hos Nathansons Døttre.

Det er naturligviis meget vanskeligt at give en detailleret Oversigt over hans Virksomhed i denne

Retning, saameget mere, som Flere senere forlode den engang valgte Vei, og Sporet derved er gaaet tabt. Heller ikke ønskede jeg at nævne Andet og Mere, end hvad der var mig personlig bekjendt, og overhovet er dette en saa delicat Materie, at jeg hellere har villet springe over end anføre, hvad jeg ikke var fuldkommen overbeviist om. Der bliver jo saa Nok tilbage alligevel.

Eet maa jeg dog endnu berøre, som henhører til Nathansons utrættelige Iver for Ungdommens Dannelse, fordi det tillige falder sammen med hans personlige Forhold til en Mand, hvis Agtelse og Venskab han i høi Grad var i Besiddelse af: afdøde Etatsraad Bærens. Ogsaa denne Mand interesserede sig levende for Udviklingen af de Evner, han opdagede hos den fattige Ungdom, og hans Stilling ved Fattigvæsenet gav ham god Leilighed til at gjøre sig bekjendt dermed. Flere fattige Børn tog han sig saaledes af og lod dem oplære i forskjellige Kundskabsgrene. De stode under hans egen og Præsten Dastrups specielle Tilsyn og Veiledning. Heri tog nu ogsaa Nathanson Deel, og der var blandt Andre to Drenge, som spiste hos ham og som han især personlig tog sig af. Han lod dem siden uddanne til Skolelærere, og den ene af dem er for Tiden i en meget agtet Virksomhed, som en af Landets dygtigste Skolelærere.

Vi have hidtil fulgt Nathanson i hans uafbrudte Bestræbelser for Andres Vel, saavel ved mere omfangsrige Foretagender, som ad den private Goddædigheds Vei. Hvor ufuldstændigt end det, jeg har seet mig i Stand til at meddele, i mange Henseender har været, saa vil det desuagtet være tilstrækkeligt til deraf at danne sig et Begreb om hans Fortjenester af Underviisningsvæsenet og Samfundsforholdenes Ordning blandt hans egne Troesfæller i Særdeleshed, af Kunst og Videnskabelighed i Almindelighed. Der staaer endnu tilbage at dvæle ved hans egentlige Syslen og Færden, at kaste et Blik paa hans engang saa udbredte commercielle Virkekreds og hans senere Skribentvirksomhed. Men, maa jeg med Hensyn til det Foregaaende taalmodig finde mig i Bebreidelsen for Ufuldstændighed, saa vil dette blive Tilfældet i en endnu langt høiere Grad i Henseende til det, der staaer tilbage. Thi medens det, hvad det tidligere Afsnit angaaer, var Savnet af de fornødne Kilder til at øse af, der maatte lægge Baand paa mig, saa kommer dertil endnu, med Hensyn til det Følgende, Mangel paa tilstrækkelig Sagkundskab. Jeg kan her kun høist ufuldkomment støtte mig til egne Jagttagelser, og, idet jeg, hvad Størstedelen af Nathansons literaire Arbeider angaaer, næsten ganske maa suspendere min egen Dom, maa jeg i denne Henseende for det meste henholde mig til Kyndigeres Mening. Idet jeg

derfor hellere med fuldkommen Taushed havde forbigaaet dette Afsnit af Nathansons Liv, og overladt Skildringen deraf til en mere Competent, føler jeg dog, at det frembyder altfor vigtige Træk til hans aandelige Liv, til at selv et løseligt skizzeret Billede deraf turde undvære samme. Det er i Følelsen heraf at jeg endnu i al Korthed kaster et Blik paa Nathansons Handelsvirksomhed og Skribentbane.

Vi have forladt Nathanson, da hans commercielle Virkekreds udvidedes ved hans Optagelse som Associé i Handelshuset Meyer & Trier. Huset førte dengang en Slags Commissionshandel i det Store, baade for danske og svenske Handlende, og hvori nu den engelske Manufacturhandel indlemmedes. Husets Forbindelser med Rigets Finantser i Forening med dets øvrige omfattende Forretninger gave Nathanson den ønskeligste Leilighed til at udvide sine Handels- og Finants-Kundskaber og bidroge særdeles meget til at gjøre ham bekjendt blandt sine Medborgere. Krigen udbrød imidlertid; Handelen fik en forvirret og uregelmæssig Gang og krævede store Offere, medens den tillige gjorde den høieste Forsigtighed og Omsigt nødvendig. Denne Handelens Gang og Huset Meyer & Triers Virksomhed har Nathanson selv givet en udførlig Skildring af og underkastet en sagkyndig Behandling i Hofraad Meyers Levnet samt i Fortalen til Hosts Oversættelse af Lueders

Skrift om Jødernes Forædling, hvortil jeg i det Hele maa henvise, idet jeg her kun udhæver et Par enkelte Momenter i denne Husets Handelsvirksomhed, navnlig forsaavidt som Nathanson derved fik Anledning til at optræde som Husets Associé. I Aarene 1807—8 frembød der sig hertil en god Leilighed, da han personligen opholdt sig i Korsør, hvor han besørgede de Penge- og Varetransporter over Beltet, hvilke Huset tildeels var Assuradeur for. Af langt større Vigtighed var den Reise, som han umiddelbart efter Freden med Sverrig foretog sig til sidstnævnte Land i særdeles indgribende Handelsanliggender. Huset havde nemlig udbredte Forbindelser med Sverrig og, som en Følge heraf, meget betydelige Pengesummer udestaaende rundtom i Landet. Saalænge Krigen med Sverrig stod paa, lode disse Pengesummer sig ikke indcassere; det gjaldt derfor at benytte det rette Øieblik strax efter Fredens Slutning, og det blev Nathansons Hverv at begive sig til de forskjellige Steder og Handlende for at inddrive hine betydelige udestaaende Fordringer. Alle, som have kjendt noget til Datidens forviklede Forhold og Conjuncturer, paastode, at Nathanson ved Tilendebringelsen af disse Anliggender skal have lagt særdeles megen Kløgt og Dygtighed for Dagen og selv hans gamle Onkel Meyer kunde ikke ofte nok med Berømmelse omtale Udfaldet af denne Sag. Hans Virksomhed havde ikke blot indskrænket sig til Incas-

sationen af hine betydelige udestaaende Summer; men han havde tillige vidst at benytte sig af Omstændighederne til at gjøre særdeles billige Indkjøb af Colonial- og andre Varer, hvorpaa der dengang var saa stor Overflødighed i Sverrig, medens der var følelig Mangel i Danmark. Ogsaa ved denne Leilighed knyttede Nathanson mange og interessante Bekjendtskaber.

Nathansons Virksomhed i Husets Anliggender sporedes ogsaa kjendeligen i flere andre Henseender. Han ikke blot var Sjælen i alle Husets store Penge-Operationer o. s. v.; men den betydelige Deeltagelse, Huset og den gamle Meyer personligen lagde for Dagen med Hensyn til Industriens Fremme, gik fornemmelig ud fra ham. Huset havde, som bekjendt, flere Fabriker, der sysselsatte et betydeligt Antal Mennesker og blandt hvilke enkelte præsterede udmærkede Industriegjenstande. Denne Deel af Husets Virksomhed skriver sig fornemmelig fra det Tidspunkt, da det saae sig nødsaget til at opgive dets Coursoperationer, der havde udkrævet saa betydelige Offere. Hvor høi Priis Regjeringen og Kongen personlig satte paa hine i Pengevæsenets Interesse udførte Operationer, sees tilfulde af følgende kgl. Rescript, som Huset modtog, da det allerunderdanigst havde forestillet Kong Frederik VI dets Uformuenhed til længere at vedblive dermed:

„Da Handelshuset, ifølge de indtraadte Omstæn-
„digheder, har været nødsaget, allerunderdanigst

„at indberette, at det maatte ophøre med de Cours-
„operationer, som det hidtil, efter Vor Ønske og
„Villie, har udført med ligesaa roesværdig An-
„strængelse, som umiskjendelig Opoffrelse, saa finde
„Vi os bevæget til, ved disse Operationers Op-
„hør, at tilkjendegive Handelshuset, at Vi med
„allerhøieste Velbehag erkjende den ufortrødne Vel-
„villie, med hvilken samme stedse saavel under disse
„Forretningers Udførelse, som ved andre og flere
„Leiligheder har ladet sig være magtpaaliggende,
„muligt at understøtte Vore allerhøieste Hensigter.
„For at give Handelshuset et offentligt Beviis paa
„denne Vor Tilfredshed, have Vi allernaadigst
„udnævnt dets ældre Medbestyrer D. A. Meyer
„til Vor Hofraad, og tillagt ham Rang med vir-
„kelige Justitsraader, hvorpaa Bestallingen igjen-
„nem vort Rentekammer vil vorde ham meddeelt.
„Iøvrigt ville Vi, i allernaadigst Tillid til Han-
„delshusets vedvarende Nidkjærhed for Vort Bedste
„og Hengivenhed til Os, have det anbetroet flere
„forskjellige Forretninger for Os umiddelbar, hvor-
„om vi nærmere allernaadigst ville tilkjendegive
„samme det videre Fornødne."

Befalende Eder Gud!

Givet paa Vort Slot Frederiksberg, d. 18de Septb. 1812.

Frederik R.

Til

Handelshuset Meyer & Trier.

Et endnu mere talende Vidnesbyrd om den Agtelse og Yndest, hvori Meyer og med ham det Handelshuus, hvis ældste Medbestyrer han havde været, havde erhvervet sig hos Monarchen og dem, der forstode at skatte hans og Husets Virksomhed i Fædrelandets Tjeneste, modtoge Nathanson og hans daværende Associé, S. S. Trier, i følgende Skrivelse fra Geheime-Cabinets-Secretariatet strax efter Meyers Død:

„Budskabet om Hofraad Meyers Død, der „for mig som hans sande Ven er personlig smerteligt, har jeg allerunderdanigst bragt hans Majestæt. — Allerhøistsamme har kjendt, agtet og yndet den Afdøde, som Mand af lyst Hoved, af „kundskabsrig Erfaring og af ædel Retskaffenhed, „der til hver Tid gav de umiskjendeligste Prøver „paa virksom Kjærlighed til Fædrelandet og urokket „Hengivenhed for Kongen. — Efterretningen om „at have blandt sine troe Undersaatter tabt en „saadan Mand, har bedrøvet vor gode Konges „for ædle Følelser aabne Hjerte. Hs. Majestæt „har allernaadigst paalagt mig at tilkjendegive „Dem, mine Herrer, Allerhøistsammes Deeltagelse „i Sorgen over Deres Tab."

„For mig personligen er det Trang at bevidne Dem, at min Sorg over, hvad Kongen og „Landet har tabt i den Afdøde, vilde være stor, „om den end ikke, som Tilfældet er, blev forstør-

„ret derved, at jeg tillige har at beklage Tabet „af en Mand, hvis Venskab jeg satte særdeles „Priis paa. Ikkun deri kan jeg finde nogen „Trøst, at Mandens sande, ædle Charakteer og „sjeldne Egenskaber sikkrere ville erkjendes og paa„skjønnes nu, da det Støv, der skal dække hans „afsjælede Legeme, vil qvæle den Misundelse, „Avindssyge og Smaahedsaand, hvormed den usle „Verden hjemsøger Levendes virksomme Fortje„nester."

„Modtager, mine Herrer, Forsikkringen om „o. s. v. o. s. v.

P. Jessen.

Frederiksberg Slot, den 30te August 1813.

Til

Dhrr. Trier & Nathanson."

Nathanson tilføier i „Hofraad Meyers Levnet," — hvor disse Skrivelser findes meddeelte — at, da han nogle Dage efterat have modtaget det sidstanførte Brev havde Audients hos Frederik VI, saae han Kongen rørt og hørte Yttringer fra hans Læber, der vidnede om, at „Landets Ypperste var og den Skjønsomste".

Efter Freden 1814 udvidedes Husets Handel i alle Retninger, og dets Renommée stod vel egentlig høiest i Tidsrummet fra 1814 indtil Husets Fald. Deels for egen Regning, deels og for størstedelen i

Forbindelse med andre store Handelshuse foretoges Expeditioner til Ostindien, China, Vestindien og det øvrige Amerika, og, saavidt vides, eiede Huset dengang, alene og i Forening med Andre, 12 Skibe. Den store Tillid, Huset nød, var især baseret paa dets redelige, facile og, gentile Behandlingsmaade i Forbindelse med den Hjælpsomhed, som alt havde udmærket det under den gamle Meyer og nu var gaaet i Arv til hans Eftermænd. Men desværre gik det Huset Meyer & Trier, som saamange andre store Handelshuse paa den Tid, saasom Ryberg, de Coninck og fl.; netop de store Forretninger var det, der styrtede dem, og dette havde naturligviis for størstedelen sin Grund i Pengevæsenets ødelæggende Gang. Endnu engang før Husets Fald optraadte Nathanson selvstændigen, nemlig ved at lede Negociationen af det bekjendte Hamborgske Laan i 1819. Aarene fra 1825 til 1827 havde han meget at udføre baade for fremmede Handelshuse og med de ham af Regjeringen overdragne betydelige finantsielle Forretninger, som alle stode i Forbindelse med det Wilsonske Laan. Disse Negociationer frembøde en ny Leilighed for ham til at vise sig virksom, og navnlig gjorde han i denne Anledning mange Reiser til England. Som det dengang hed sig, syntes der atter at aabne sig lysere Udsigter for ham, idet det gjordes ham muligt at etablere en engelsk Manufacturhandel i det Store

— den Branche, hans Handelsvirsomhed oprindelig havde begyndt med — og som vel nu nærmest var beregnet paa hans Fødeby Altona. For Hamborgerne vilde en saadan Concurrence maaskee ikke have været af saa ganske ringe Betydning; men Forsøget mislykkedes, tildeels, som Rygtet gik, paa Grund af den Afspærring, Choleraen dengang foraarsagede.

Denne høist ublide Skjebne i Handelsforretninger i Forbindelse med en dyb Sorg, som dengang rammede Nathanson ved en elsket Datters Død*), forstemte ham i den Grad, at han for Alvor opgav enhver Tanke om Handelens Fortsættelse og søgte Lindring i sin Kummer ved udelukkende at beskjæftige sig med literaire Arbeider. Dette blev ham saa meget desto lettere, som han alt meget tidlig havde følt sig hendraget til literaire Sysler, ved hvilke nu hans mangeaarige og rige Livserfaringer maatte komme ham til Hjælp. Hans første Optræden paa Forfatterbanen skriver sig fra en meget tidlig Periode og skete i det Samfunds Interesse, for hvilket intet Offer var ham for dyrt. Allerede i Aaret 1808 deeltog han, under det pseudonyme Navn Junior**), i en Pennefeide i Rahbecks „Tilskueren" mod davæ-

*) Hun var gift med nuværende Rector Henrichsen, der, som alt bemærket, senere har ægtet en anden af Nathansons Døttre.

**) Under dette Navn findes ogsaa Bidrag af ham i „Sandsigeren" 1811.

rende Stiftamtmand Helfried. Senere tog han en levende Deel i den saakaldte Jødefeide, deels personlig, deels ved at lade besørge Oversættelser og originale Afhandlinger, der kunde tjene til at sætte Sagen i sit rette Lys. I et af de forskjellige polemiske Skrifter, hiin Periode fremkaldte: „Fornødent Gjenmæle paa T. Thaarups Anhang til Rühs ꝛc." (1816) har Nathanson alt hentydet til Udarbeidelsen af de Skrifter om Danmarks Handel og Pengevæsen, han i de senere Aar har fuldført. Det hedder nemlig i det nævnte Skrift Pag. 152: „Længe har jeg havt i Sinde, at udarbeide en, med Hensyn paa Uindviede i Faget, forfattet Historie af den danske Handel tilbage til 1750 — mine Kaldsforretninger have hidtil hindret mig. Gjenstanden har særegne Vanskeligheder; theoretiske Undersøgelser række ikke hertil. Nogle smaa Bidrag har jeg imidlertid leveret i de her foregaaende Blade ꝛc." Man vil deraf see, hvorlænge denne Gjenstand har beskjæftiget ham og i hvor lang en Aarrække han har samlet paa Materialier til sine i en sildigere Tid udgivne statsoekonomiske Arbeider. Foruden endeel anonyme Smaaafhandlinger, han Tid efter anden har leveret, og som findes adspredte i forskjellige Tidsskrifter, har han ogsaa skrevet en Fortale til Høsts tidligere berørte Oversættelse af Lueder, som findes omtalt med Berømmelse i Ørsteds „Eunomia" 1. B. Pag. 344, og som in-

beholder en Cours- og Pengevæsens-Historie under Krigen, med Tilbageblik paa en ældre Periode. I en Anmeldelse i „Literaturtidenden" er denne Fortale udhævet blandt alle hiin Tids Brochurer som det eneste reele Udbytte af den hele Feide. — I 1816 udgav han „Hofraad David Amsel Meyers Levnet", som samtidig udkom i en tydsk Oversættelse af Sander, med et Tillæg af Forf., „Vorerinnerung an die deutschen Leser" hvilket senere paa Dansk er optaget i det ovennævnte Skrift: „Fornødent Gjenmæle etc." Bogen er anmeldt i Literaturtidenden 1817, Nr. 11 og 12.

Det er imidlertid let at indsee, at Nathansons Handelsforretninger og mangfoldige andre Arbeider dengang kun levnede ham lidet Otium til literaire Sysler. Først efterat hans Virksomhed som Handelsmand var endt og Maalet for hans nye Livsplan fast og urokkelig bestemt, betraadte han med den ham egne Energie og Standhaftighed, der trodsede alle mødende Hindringer, sin nye Virkekreds, og først fra det Tidspunkt kan hans egentlige Skribentbane regnes. De Skrifter, han i dette Tidsrum har leveret, ere følgende:

„Danmarks Handel, Skibsfart, Penge- og Finantsvæsen fra 1730 til 1830". Bogen udkom paa Reitzels Forlag i 1832, 408 Sider i Octav. Den er oversat paa Tydsk.

„Udforlige Oplysninger om Handels- og

Finantsvæsenet i Christian VIII's og Frederik VI's Regjeringstid, som en Fortsættelse af Skriftet: „Danmarks Handel ɔc." Dette Skrift, 154 Sider 8. udkom samme Aar og paa samme Forlag.

„Erklæring i Anledning af nogle Bemærkninger i Bladet „Bien", om de ovennævnte Skrifter, 16 S. 8. Samme Aar og samme Forlag. — De førstnævnte to Skrifter, som bleve anmeldte af Dr. David i Maanedskrift for Literatur kort efterat de vare udkomne, gave Anledning til Udgivelsen af:

„Nye Bidrag til Danmarks Handels- og Finantshistorie", tillige under Titel af „Danmarks Handel, Skibsfart ɔc. **2. Deel** 1833. Samme Forlag. 336 S. 8. Denne anden Deel blev ligeledes anmeldt af Dr. David i Maanedskriftet for Literatur og foranledigede Nathanson til alvorligen at tage til Gjenmæle i Skriftet:

„Danmarks Handel, Skibsfart ɔc. **3. Deel**" som udkom 1834, 272 S. 8; samme Forlag.

„Murhard: Handelens Theorie og Politik" (deels Oversættelse, deels Bearbeidelse, og forøget med Anmærkninger), 1834—35, 2 Dele, 314 og 316 S. 8. Samme Forlag. Dette Skrift er anmeldt i Dansk Literaturtidende 1835 af Justitsraad Feddersen.

„Historisk statistisk Fremstilling af

Danmarks National- og Stats-Huusholdning fra Frederik den VI. indtil Nutiden". 1836. 700 S. foruden Bilagene. 8. Samme Forlag. Af dette Værk har Forf. siden hefteviis leveret en ny, ganske omarbeidet og betydelig forøget Udgave, som sluttedes i 1844. 1062 og XX Sider foruden Bilagene. Samme Forlag. (Heraf ere de to første Hefter udkomne i tydsk Oversættelse.)

Foruden de her nævnte statistiske og statsoeconomiske Skrifter udgav i 1838 Selskabet for Trykkefrihedens rette Brug hans Afhandling: „Om Klagerne over Næringsløshed". 224 S. 8., og samme Aar overtog Nathanson Redactionen af „den Berlingske Tidende". Foruden de her nævnte, særskilt udgivne Skrifter har Nathanson i Blade, Tidsskrifter o. fl. a. St. fra Tid til anden samtidig hermed leveret forskjellige Afhandlinger ꝛc. Saaledes har han i Aarene fra 1834 til 1838 leveret mange Artikler om Finants- og Bankanliggender i „Kjøbenhavnsposten", i hvilket Blad han ogsaa i lang Tid leverede maanedlige Oversigter over Kjøbenhavns Handel. I Maanedsskrift for Literatur, 1837, findes af ham en Anmeldelse af „det statistiske Tabelværk, 1ste Hefte (Tydsk og Dansk) som optager et heelt Maanedshefte, og en lignende over flere Skrifter angaaende Kjøbstædbrænderierne i Danmark. Selv har han udarbeidet et

Par Hefter af det statistiske Tabelværk (om Skibsfarten) og skrevet Fortaler til et Par andre Hefter af dette Værk. Til den af Trykkefrihedsselskabet udgivne „Folkekalender" har han i samtlige Aargange leveret statistiske Bidrag, blandt hvilke den i Aargangen 1844 „om Landets Forbrug" er den meest interessante. En tidligere bebudet Oversættelse af et Værk om Pauperismen henligger endnu i Manuscript. Fra Aaret 1841 har Nathanson tillige været Medredacteur af „Handelstidenden."

Kaster man et Blik paa dette Udbytte af Nathansons Skribentvirksomhed, saa maa man næsten forbauses over en saa sjelden Productivitet, i Særdeleshed, naar man tager Hensyn til de dobbelte Vanskeligheder, han har havt at overvinde. Thi det tør ikke tabes af Sigte, at hiint Herredømme over Materien og Sproget, som kun fremgaaer af en omhyggelig Opdragelse og videnskabelig Dannelse, og som allerede er saa nødvendig for at lette den mere mechaniske Deel af Arbeidet, er Noget, Nathanson først i sin modnere Alder med stor Besvær har maattet søge at tilegne sig; og, hvor liden Tid der i Reglen kunde levnes ham til Selvstudium, fremgaaer tydeligst af de foregaaende Blade. Men hertil kommer endnu, at Nathansons Skribentbane bevæger sig i en Retning, hvor de fornødne Forarbeider langt overstige Arbeidet selv, og hvor kun egne rastløse Undersøgelser og

Efterforskninger ere i Stand til at føre til Maalet. Kun ved hans utrættelige Arbeidslyst og sjeldne Arbeidsdygtighed blev det ham derfor muligt, i saa kort Tid at udrette saameget. Et ret tydeligt Beviis paa den Lethed, hvormed han arbeider, haves deri, at han udarbeidede den ovennævnte nye Udgave af sit sidste omfangsrige Værk samtidig med de mangehaande Forretninger, Redactionen af „den Berlingske Tidende" maatte medføre, og desuagtet ikke lod sig afholde fra tillige at paatage sig Medredactionen af „Handelstidenden," og desforuden udarbeide Fortale til et Par Hefter af det statistiske Tabelværk samt levere Bidrag til Folkecalenderen — Arbeider, som alle have udkrævet megen Tid og mange Forarbeider, hvor ringe et Omfang de end i sig selv indtage.

Jeg har alt ovenfor bemærket, hvor lidt jeg troer mig selv i Stand til en grundig Bedømmelse af Nathansons statsoekonomiske Arbeider. Saameget mere maa det derfor glæde mig at være kommen i Besiddelse af et Manuscript, der indeholder en omhyggelig Vurdering af de vigtigste af Nathansons Arbeider, og hvori der nu saameget mindre kan være Tale om nogen Overvurdering, som hans udentvivl vigtigste og modneste Arbeide, den nye omarbeidede Udgave af Værket: „Historisk-statistisk Fremstilling af Danmarks National- og Stats-Huusholdning &c." dengang ikke engang

endnu havde seet Lyset*). I Indledningen til denne Anmeldelse — der velvilligen er bleven mig overladt til Afbenyttelse — har Forf. med nogle almindelige Bemærkninger charakteriseret Nathansons Skribentvirksomhed, og disse torde derfor meest passende finde deres Plads her.

„„Faa Skrifter kunne gjøre større Krav paa Publicums Opmærksomhed end de ovennævnte, og faa Skrifter have ogsaa ved deres første Fremtræden i større Grad vundet denne."" Med disse Ord begyndte Anmeldelsen i dette Tidsskrifts 8. Bind Side 443**) af det første Værk fra den Forfatter, der siden i uafbrudt Virksomhed og med heldig Forskningsaand har beriget en indtil da saa lidet frugtbar Green af vor

*) Den her afbenyttede Anmeldelse er den, som findes omtalt i Forordet til det ovennævnte Nathansonske Værk, ved hvilken Leilighed N. med rette beklager, at den daværende Redactionssecretair for „Maanedsskriftet for Literatur" har nægtet Optagelsen deraf, skjøndt den indeholdt en Besvarelse paa det i Maanedsskriftet fremkomne Angreb af daværende Prof. David. Forfatteren til hiin Anmeldelse var den kun altfor tidlig bortrevne Proc. Jacobi i Helsingør, — en Mand, lige bekjendt og agtet for sine grundige Kundskaber, sit sunde Omdømme og sin frimodige Sandhedskjærlighed, og der turde saaledes være Grund nok til at lægge Vægt paa hans Stemme ligeoverfor de som oftest umotiverede Domme, Døgnliteraturen er fremkommen med.

**) Man erindre, at nærværende Anmeldelse var bestemt til Indrykkelse i „Maanedsskrift for Literatur."

Literatur og som med ufravendt sundt Blik paa Tidsaandens Phænomener samt med faste, af sand Overbeviisning udsprungne, Principer jevnligen har i mindre Afhandlinger, som Tidens Tarv fremkaldte, udbredt Lys, hvor dette behøvedes, og aabnet Kilder, som før vare skjulte. — Den, som opmærksomt har ledsaget denne Forfatter i hans Virksomhed — og hvo, som lever deeltagende i Tiden, kan undlade dette? — vil indrømme, at netop om denne Mand kan siges, at han har fulgt Tidsaandens Røst, men ikke ladet sig lede af den eller kun figureret som dens Redskab eller Organ. See vi tilbage paa det for Danmark i Sandhed ualmindelig vigtige og bevægede Tidsløb, der er henrundet siden Udgivelsen af Nathansons første Skrift „Danmarks Handel og Skibsfart", er det først interessant at bemærke, hvilken Udvikling, ja vel Forandring, der er foregaaet i enkelt Mands Yttrings- og Anskuelsesmaade, men ikke mindre interressant er det da at see, hvorledes nærværende Forfatter staaer for os, stadigt fremadstræbende paa Banen og benyttende de samme Midler, han siden sin første Optræden ikke har fundet sig beføiet til at forandre. Hans Anskuelser og Resultater, grundede paa Facta og Tal, vare tildeels afvigende fra den almindelige Synsmaade. Der reiste sig Opposition; men hans Modstandere, langtfra alle at anvende grundig Efterforskning og derved at gaae ind

paa hans Undersøgelser og selve Sagen, benyttede hellere Øieblikkets Stemning og falske Anskuelser for at gjøre hans Betragtninger mistænkelige, kort for at skabe en Partiesag af et for det Almene som for Literaturen lige vigtigt Anliggende. Men Forfatteren blev de engang af Overbeviisning valgte Principer tro. Sagen laae ham som enhver Dansksindet nærmest paa Hjertet; han oversaae derfor saameget som muligt, hvad der var udenfor Sagen, men gik frem i sine Undersøgelser med en Udholdenhed, som kun er den egen, der, styrket ved sand Overbeviisning og ægte Fædrelandssind, følger en indre Bevidsthed om sin gode Sag. — Spørges der nu, hvad Maal det er, Forfatteren stræber og arbeider for, da kunne vi ei svare andet, end at det er det selvsamme, som de udvalgte danske Mænd, forenede i Stænderforsamlingerne, viste at være deres. Hermed være det ingenlunde sagt, at nærværende Forfatter i Modsætning til andre Forfattere ene skulde have stræbt efter det Maal, som ved Stænderforsamlingerne viste sig at være det almindeligt anerkjendte, rette og bedste, nei! ogsaa de Opponerende have erkjendt og stræbt efter detsamme, kun ad anden Vei og med andre Midler. Det klareste Beviis herpaa er, at virkeligen de Sidstnævnte meer og meer nærme sig vor Forfatter, alt eftersom de meer overtydes om, hvad det er, Forfatteren stræber efter, og jo mere han faaer Leilig-

hed til at udvikle sine Anskuelser.*) De gavnlige Følger af enhver Opposition have (om vi end ikke kunne billige de Vaaben, den har afbenyttet) naturligviis ogsaa her viist sig, og de have med Hensyn til vor Forfatter bestaaet deri, at han, for at møde Indvendingerne, har maattet forøge Antallet af sine Beviser ved Data, som neppe ved anden Leilighed vilde saa snart og saa omhyggeligt have været fremdragne af de skjulte Gjemmer: Archiverne. Han er ligeledes, gjort opmærksom paa Mangler i sine Skrifter, bleven tilskyndet til at revidere disse og give dem Forbedringer, som ingen Anden, der vel indsaae Manglerne, men ei havde eller søgte de hensigtsmæssige Midler, var istand til at meddele. — Saaledes er da fra denne flittige Forfatters-Haand udgaaet en Række af Skrifter, der staae i nøie Sammenhæng med hinanden, uden blot at supplere eller fortsætte hinanden, og de frembyde et saa rigt og saa vel sammensat Indhold, som kun faa kunne rose sig af. For enhver Literatur vilde et saadant Bidrag være en sand Vinding, men end mere for den danske, der især i de senere Tider har kun faa Værker i nærværende Fag at opvise, som bære Præg af lang, grundig og flittig Granskning."

„De 2de første Dele af Nathansons „Danmarks

*) Jacobi har her — som det af de sidste Stænderforsamlinger sees — talt med prophetisk Aand.

Handel og Skibsfart" samt Skriftet „Udførlige Oplysninger" have staaet for Critikens Domstol. Virkningen heraf var Udgivelsen af 3die Deel, hvis meer end Halvpart er Svaret paa Recensentens Yttringer. Anmelderen agter her kun at levere en tro Fremstilling af det Udbytte, Historien har havt af Striden, og han forbigaaer derfor med Taushed Alt, som ligger udenfor samme. — Det er siden Stændernes Indførelse og vel ogsaa som Følge af Tidsalderens aandelige Retning bleven den danske Borger magtpaaliggende at skaffe sig Kundskab om Danmarks indre og ydre Forhold som Stat, men disse Forhold er det ei tilstrækkeligt at kjende paa deres nuværende Standpunkt, man skal ogsaa vide, hvorledes Fortiden har efterhaanden bragt dem til dette Punkt — og hvo har hidtildags fremstillet dette for os saaledes, som netop nærværende Forfatter? Det er ei Hvermands Leilighed at anvende en Række af Aar paa at samle de, adspredte Fortidens Begivenheder til et historisk Hele og han modtager derfor med Erkjendtlighed en saadan Samling, naar den bydes ham af en Mand, der har anvendt endeel af sit Liv paa at søge Kilderne og de senere Aar til at samle og ordne dem. —"

Nathansons journalistiske Færd ligger aaben for Alle. Midt under Partiernes uklare Gjæringer at ville prøve paa at stille Forholdene i det rette Lys, vilde være et forgjæves Forsøg og tillige et

Arbeide, nærværende Blades Forfatter kun kan føle sig lidet opfordret til. Uden derfor i mindste Maade at indlade mig paa de forskjellige Anskuelser, der, som en ganske naturlig Følge af Sagens Beskaffenhed, maae herske om denne Deel af hans literaire Virksomhed, kan jeg dog ikke undlade kun med et Par Ord at berøre det meest Fremtrædende i denne, forsaavidt som et af Hovedtrækkene i hans Charakteer deri er synlig. Det er nemlig Nathansons uafbrudte Bestræbelse for at give Bladet en større Udvidelse, en naturlig Følge af hans indre Trang til aldrig at blive staaende ved det engang Opnaaede, men ved en rastløs Stræben at forfølge sit Maal. Vi kunne endnu alle erindre Bladets sparsomme Indhold under dets forrige Redacteurer David, Knudsen og Schønberg. Da Nathanson for syv Aar siden paatog sig Redactionen af den Berlingske Tidende, udkom den kun med 3 korte Spalter; men i hans Redactionstid er den Aar for Aar bleven udvidet, indtil han endelig har bragt det til, at Bladet i sin nærværende store Format udkommer to Gange daglig. At han maa have forstaaet at vække Interesse for Bladets Læsning, sees af det factiske Resultat, at, medens Antallet af Abonnenterne, da han overtog Redactionen, kun var 14 til 1600, er dette Antal stadigen steget Aar for Aar, indtil det i Slutningen af forrige Aar, altsaa forinden den allersidste betyde-

lige Udvidelse fandt Sted, efter hvad jeg har kunnet erfaret, havde naaet et Antal af 36 til 3700. Denne stadige Stigen af Abonnenter gav ogsaa Udgiveren Mod til fra Nytaar af at fordobble Bladets Størrelse og altsaa ogsaa Udgifterne. Hvad Nathanson unægtelig kan siges at have forud for de fleste andre Journalister, om der ogsaa findes dem, der ere ham overlegne i høiere videnskabelig Dannelse, er hans nøie Kundskab til vort eget Land og den Erfaring, han i næsten et halvt Seculum herom har seet sig i Stand til at samle i de meest mærkelige og bevægede Perioder.

Man har i den sidste Tid ofte beskyldt Nathanson for Servilisme; aldrig kunde man gjøre ham større Uret. I hvor stor Uovereensstemmelse der end kan være i hans og hans politiske Modstanderes Anskuelser, — af hiin foragtelige Trældomsaand har der sikkert aldrig været noget Spor i hans Sjæl. Jeg behøver ogsaa i denne Henseende kun at henvise til de Kjendsgjerninger, han selv har givet os i Hænde. I hans hele Leven og Tragten aabenbarer der sig en reen reformatorisk Aand, og han har saa langtfra viist sig som en blind Forguder eller slavisk Tilbeder af det Bestaaende, at han tvertimod ikke sjelden er traadt i aabenbar Kamp derimod. Jeg skal i denne Anledning ikke blot paaberaabe mig hans Virksomhed i det Troessamfund, hvortil han bekjender sig, og hvor han endog en tidlang stod i Spidsen for den kraftigste

Opposition, — hvor klart end hans Tænkemaades Beskaffenhed heraf fremgaaer; men i hele hans Skribentfærd, ligefra hans i Tidsskrifter adspredte Afhandlinger indtil hans større statsoeconomiske Skrifter haves der et uomtvisteligt Vidnesbyrd herom. Overalt viser han sig som en Ven af den rolige Fremskriden, skjøndt unægtelig gjennemtrængt af Agtelse for Statens Love og Overhoved. Han er saa langt fra at hylde hiint fra Servilismens Aand uadskillelige Mørke, at han tvertimod selv har bidraget betydeligt til at kaste Lys over flere af Statshuusholdningens Grene og hans Bestræbelser i denne Retning ere ikke sjeldent komne i Conflict med Bureaukratiet*). Ingensinde har han heller, hvad dog turde være et af Servilismens tydeligste Særkjender, beilet til nogensomhelst Rang eller Udmærkelse, skjøndt Faa have havt en saa gunstig Leilighed dertil, som han, især i den Tid, da han stod i et saa intimt Forhold til den meget formaaende Kaas. — Paafaldende nok er det imidlertid, at man aldrig

*) Et interessant herhenhørende Træk har jeg fra N.s egen Mund. Da Præsidenten i det kgl. danske Cancellie, Kaas, i sin Tid var vendt tilbage til Hovedstaden fra Louisenlund med den dengang af Kongen underskrevne Bankoctroi, lod han Nathanson kalde, for at erfare hans Mening derom. Da denne havde adskilligt at indvende derimod, blev Kaas lidt varm og sagde: „Dem kan man heller aldrig gjøre noget tilpas." — „Derfor" svarede Nathanson, „kom heller ikke Hvidt og jeg i Bankrepræsentationen, men vore gamle Colleger, Trier og Eriksen."

paa høiere Steder synes at have agtet paa hans mangehaande Fortjenester.

Vi have saaledes betragtet Nathanson i hans Virksomhed for Skolen og Livet, i Privatlivets sluttede Kreds og i hans hele offentlige Færd. Kun faa Privatmænd have sikkert ført et mere bevæget, indholdsrigt Liv, end han, et Liv fuldt af skjønne Erindringer, men sandelig ikke heller frit for mange og haarde Prøvelser. Men Himlen lagde en Faddergave paa hans Vugge, der hele hans Liv igjennem har fulgt ham som en kostelig Amulet og holdt hans Mod opreist under alle mulige Tilskikkelser. Det er det lette, muntre Sind, det freidige Blik paa Livets Omskiftelser, som han endnu den Dag i Dag er i usvækket Besiddelse af. Dertil kommer, at Himlen har velsignet ham med en kraftig Helbred, der har ladet ham trodse Arbeidets Anstrengelser og en stærk, urokkelig Villie til, i Tillid til et guddommeligt Forsyn, at overvinde alle mødende Hindringer. Kun saaledes blev det ham muligt, til enhver Tid og endnu i en alt fremrykket Alder at hengive sig til den ustandselige Arbeidsomhed og Virkelyst, der stedse har viist sig som det meest fremtrædende Træk i hans Charakteer. Endnu finder den aarle Morgensol ham syslende ved Arbeidsbordet, og dog træffer endnu den sildige Midnatsstund ham ikke sjelden der ved den natlige Lampe. Kun ved denne rastløse Arbeidsflid bliver det ham

muligt ikke at forsømme nogen Leilighed, hvor han anseer sin Nærværelse for nødvendig, men selv at see, at prøve, at undersøge Alting. Begavet med et sundt og hurtigt Blik, sætter han sig med Lethed ind i selv vanskelige Forhold. Den Polemik, hans Stilling som Journalist næsten uafbrudt indvikler ham i, kan vel undertiden gjøre ham varm, men uden i mindste Maade at afficere ham. Vidste hans Modstandere, hvor let han tager sig alle mod ham stilede Udfald, gjorde de sig maaskee mindre Umage for at skærpe Braaden.

De sidste sex og fyrgetyve Aar har Nathanson henlevet i et lykkeligt Familieliv. Hans Ægteskab har været velsignet med elleve Børn, af hvilke dog de to døde umiddelbart efter Fødselen, og en Datter — Rector Henriksens første Hustrue — er død i Barselseng; hans fem øvrige Døttre ere alle gifte. Af hans tre Sønner er den ældste theologisk Candidat fra Aaret 1837, den mellemste er Cand., pharm., den yngste Cand. phil. og studerer Theologie. De ere alle tre døbte i en tidlig Alder tilligemed fire af Døttrene, og have i Daaben antaget Familienavnet Nansen.

I det jeg slutter disse Blade, skeer det med det inderlige Ønske, at disse flygtige Omrids af en Mands Levnet, der har været helliget Oplysningens, God-

dædighedens og Fædrelandets Tjeneste, maatte bidrage til at sætte ham i det rette Lys for Samtid og Efterverden, hvis varme Paaskjønnelse og taknemmelige Erindring han har et saa retfærdigt Krav paa. Navnlig gjelder dette Ønske det Samfund, for hvis sædelige Udvikling han har offret sine bedste Kræfter og for hvilket — med Sandhed kan det siges — Ingen har virket som han. Det Maal, han arbeidede frem til, og som vi — det er vort Haab — Dag for Dag mere nærme os: at see de sidste Fordommens og Intolerancens Skranker falde, — maatte Himlen have beredet ham den Lykke, selv at see det opnaaet! En rigere Velsignelse kunne vi ikke nedbede over ham og over al hans Gjerning!

Trykt i det Berlingske Bogtrykkeri.